

Kooperatif Postası

KARINCA

Kasım 2019 Yıl: 86 Sayı: 995 ISSN: 1300-1450

Kooperatif Postası

KARINCA

Kasım 2019 Yıl: 86 Sayı: 995 ISSN: 1300-1450

Milli ekonominin temeli tarımdır.

Atatürk**KARINCA**Yıl: 86 Sayı: 995
Kasım 2019
ISSN: 1300 - 1450Türk Kooperatifçilik Kurumu Basın, Yayın, Araştırma
Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi Adına
Sahibi

Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY

Yazı İşleri Müdürü ve Baş Editör

Prof. Dr. Hasan YAYLI

Editörler Kurulu

Prof. Dr. Nurettin PARILTI

Prof. Dr. Serdar SAĞLAM

Prof. Dr. Muhammet ÇETİN

Prof. Dr. Turhan ÇETİN

Prof. Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU

Prof. Dr. Hasan YAYLI

Doç. Dr. Mehmet BAŞ

İdare ve Yazışma Adresi (Yönetim Yeri)

Head Office and Correspondence Address

Enilbeyli Mahallesi Tekstilçiler Caddesi No: 35/9-10

06520 - Balgat/Çankaya/ANKARA

Tel: (0312) 472 99 59 - 472 99 11

Belge Geçer : (0312) 472 97 64

www.kooper.org.tr

koopkur@gmail.com

admir@kooper.org.tr

Hesaplarımıza

T.C. Ziraat Bankası Çevrelihesap Şubesi

Hesap No: 7970378-5003

IBAN - TR45 0001 0019 2507 9703 7850 03

Abone Şartları

Yıllık Abone Bedeli: 120 TL (KDV Dahil)

Fiyat: 10 TL (KDV Dahil)

The Subscription Price to the review is (USA Dollars)

24 a year, airmail included Correspondence relating to

the review should be sent to

"Türk Kooperatifçilik Kurumu" Basın, Yayın, Araştırma

Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi Adına

Enilbeyli Mahallesi Tekstilçiler Caddesi No: 35/9-10

06520 - Balgat/Çankaya/ANKARA TÜRKİYE

20 Mayıs 1931'de kurulan kamu yurttan gelir,ir,

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

Basın, Yayın, Araştırma Danışmanlık ve Eğitim

Hizmetleri İşletmesi'nin aylık dergisi

"KARINCA" is the monthly journal of Turkish Cooperative

Association founded in 1931

Yazdırma saravimulur flerler yazıdırana alır.

Gönderilen yazı ve haberefler sade edimiz

Yazılar elektronik ortamda teslim edilir.

Yayın Tarihi

Yayın Süratli Yayın

Basım Tarihi

4 Aralık 2019

Basım Yeri & Tasarım

Alfnyaparak Mabbacılık Basın Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kızım Kızılekler Cad. 3815 Tel: 0312 354 4412

İkifler/ANKARA

alfnyaparakmatbas@gmail.com

Bu Sayıda.....

BAŞYAZI	1
NEVZAT AYPEK	
XXIII. MİLLETLERARASI	
TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KONGRESİ	3
HASAN YAYLI	
KOOPERATİFÇİLİĞİN GELİŞİMİ VE	
DÜNYA'DA KOOPERATİFÇİLİĞİN GÖRÜNÜMÜ	5
SÖNER ALTAS	
KONUT VE TOPLU İŞYERİ YAPII	
KOOPERATİFLERİNDE KONUTLARIN VE	
İŞYERLERİNİN ORTAKLARA TAHSİS	
EDİLMESİNE DAİR YÖNTEMLER	13
YETER DEMİR ÜSLU	
TÜRKİYE'DE JENERİK VE REFERANS	
İLAÇLARIN KULLANIMINA GENEL BİR BAKIŞ	21
SİDİKA BULUŞ	
DEMOGRAFİK DÖNÜŞÜMLER	
İŞİĞİNDE YAŞLILIK DÖNEMİNE BAKIŞ	30
SALTUK AZİZ GÖKALP	
ENDÜSTRİ 4.0' IN BAŞARISI	
İNSAN KAYNAĞINA BAĞLI	40
HAZAL OĞUZ	
KAVRAM OLARAK KURUMSAL	
SOSYAL SORUMLULUK	43

Dergimize yayınlanan yazıların sorumluluğu
yazarlarına aittir.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU YÖNETİM KURULU

Başkan	: Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY
Başkan Yrd.	: Prof. Dr. Nurettin PARILTI
Muhasep Üye	: Prof. Dr. Mehmet ARSLAN
Üye	: Prof. Dr. Nevzat AYPEK
Üye	: Prof. Dr. Enver AYDOĞAN
Üye	: Prof. Dr. Turhan ÇETİN
Üye	: Prof. Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU
Üye	: Doç. Dr. Mehmet BAŞ
Üye	: Doç. Dr. Cemalettin AKTEPE
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman OKUR
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Kadir ÖZER

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU DENETİM KURULU

Prof. Dr. Muharrem ÇETİN
Doç. Dr. Emine ÖNER KAYA
Doç. Dr. Erol DEMİR

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU HAYŞİYET DİVANI

Hüsnü POYRAZ
Prof. Dr. İhsan ERDOĞAN
Özdemir ÜNSAL

Yazarlarımıza Duyuru

1. Dergiye gönderilen yazıların elektronik ortamda teslim edilmesi
2. Yazılarda yer alacak resimlerin yazarlar tarafından metne yerleştirilerek teslim edilmesi
3. Yazıların 11 Punto ve Times New Roman karakteriyle yazılması
4. Tercüme yazılarda kaynak belirtilmesi
5. Araştırma ve bilimsel yazılar dışındaki yazıların en çok 5 (A4) sayfa olarak yazılması
6. Dergimize gönderilen yazıların başka bir dergiye gönderilmemiş ve yayınlanmamış olması gerekmektedir.

Yönetim Kurulu Herhangi Bir Maaş, Ücret ve Huzur Hakkı Almamaktadır.

Değerli kooperatif dostları;

Çok yönlü ve üstün kişiliği olan bir lider olarak **Mustafa Kemal Atatürk**'ün aramızdan ayrılışının üzerinden tam **81** yıl geçti O,kısa hayatında bir milletin kötü talihini yenmesini sağladı ve dünya tarihinde de benzeri görülmemiş izler bırakarak bu dünyadan göçtü.

Atatürk, ömrü boyunca milleti için çalışmayı bir görev saymıştır. O:”**Millete efendilik yoktur, hadimlik vardır. Bu millete hizmet eden onun efendisi olur**” sözüyle millete hizmet anlayışını ve yöneticilerde bulunması gereken özellikleri vurgulamıştır.

O, hep milletine güvendi ve ona inandı. Tarihte büyük devletler kuran ve yüksek bir medeniyet seviyesine sahip olmuş Türk milletinin büyüklüğüne inanmış ve Türklüğü ile hep gurur duymuştur.

Kahramanlık, vatan sevgisi, bilim ve fenne bağlılık, sanata değer verme gibi üstün özelliklere sahip Türk Milletinin, çağdaş dünya içinde yer alacağına inandı ve bunun için çabaladı. Kurtuluş Savaşı'nın ardından söylediği “**En büyük davamız, en medeni ve müreffeh bir millet olarak varlığımızı yükseltmektir**” sözü bunu kanıtlamaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk: Türk Vatanını işgalden, aziz Türk Milletini zilletten, milli ve manevi değerlerini ayaklar altında çiğnenmekten kurtarıp, önderliğinde kurulan **Türkiye Cumhuriyeti Devleti**'ne Dünya Milletler ailesi içinde onurlu bir yer sağlayan, bu yolda verdiği mücadele ve yaptıkları ile bütün Dünyanın asker, büyük stratejist ve futurist, diplomat ve devlet adamı kimliği ile tanıdığı ve takdir ettiği, esir milletlerin de bağımsızlık mücadelelerinde onlara yol göstermiş ve başarma inancı için örnek olmuş bir liderdir.

Gazi Atatürk bundan 81 yıl önce hayata gözlerini kapadığı zaman, sadece ülkemiz insanının değil dünyanın da teveccühüne mazhar olacak ifadelerle anılmıştır. Çünkü Onun, zamanı aşan fikirleri yalnızca milletimize ışık olmakla kalmamış, mazlum milletlerin; emperyalistlerin tasallutundan kurtulması için kudret noktası olmuştur. Milli Mücadelenin zaferiyle milletiyle bütünleşerek **Türkiye Cumhuriyetini kuran Gazi Atatürk**'ün açtığı ilim ve irfan yolunu, geçerliliğini ebediyete kadar sürdürecektir, fikirleriyle aydınlatmıştır.

Türk tarihi binlerce yıllık geçmişi boyunca kut almış büyük liderlerle ve önderlerle ödüllendirilmiştir. Geçtiğimiz yüzyılın milletimize mükâfatı olan **Mustafa Kemal Atatürk**'ün kendi deyişiyle naçiz vücudu toprak olmuştur. Fakat **Atatürk**'ün milletimize olan inancıyla şekillenen fikirleri **Türkiye Cumhuriyeti**'nin tarihin zeminine kök salarak ilelebet payidar olmasını sağlamıştır.

Aradan 81 yıl geçmesine rağmen ülkemize kazandırdıklarının oluşturduğu güven iklimi içerisinde Onu saygı, sevgi ve özlemle yâd ediyoruz. Onun zor zamanlarda kurtuluş için gösterdiği azim ve kararlılığın milli ruhumuza ışık olmasını diliyoruz.

Cumhuriyetimizin banisi **Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK**'e ait bazı veciz ifadeleri bugünkü dünyamıza da ışık olacağı düşüncesi ile buradan sizlerle paylaşmak istiyorum.

- * Her fert istediğini düşünmek, istediğine inanmak, kendine mahsus siyasi bir fikre sahip olmak, seçtiği dinin icaplarını yapmak veya yapmamak hak ve hürriyetine sahiptir. Kimsenin fikrine ve vicdanına hakim olunamaz.
- * Cumhuriyet fikir serbestliği taraftarıdır. Samimi ve meşru olmak şartıyla her fikre hürmet ederiz. Her kanaat bizce muhtemeldir.
- * Fikirler şiddetle, top ve tüfekle asla öldürülemez.
- * Bilelim ki milli benliğini bilmeyen milletler başka milletlere yem olurlar.
- * Felaket başa gelmeden evvel, önleyici ve koruyucu tedbirleri düşünmek gerekir. Geldikten sonra düşünmenin yararı yoktur.
- * Maddi ve bilhassa manevi düşüş korku ile acz ile başlar.
- * Bizim intikamımız, zalimlerin zulmüne karşıdır. Onlarda zulüm hissi baki kaldıkça bizde deintikam hissi devam edecektir.
- * Sanatsız kalan bir milletin, hayat damarlarından biri kopmuş demektir.
- * Milletlerin hayatı tehlikeyle karşı karşıya kalmadıkça savaş bir cinayettir.
- * Ağaç, çiçek ve yeşillik uygarlık demektir.
- * Gençler cesaretimizi takviye ve idame eden sizlersiniz. Siz, almakta olduğunuz terbiye ve irfan ile insanlık ve medeniyetin, vatan sevgisinin, fikir hürriyetinin en kıymetli timsali olacaksınız. Yükselen yeni nesil, istikbal sizsiniz. Cumhuriyeti bir kurduk, onu yükseltecek ve yaşatacak sizsiniz.
- * Millete efendilik yoktur, hizmet etmek vardır. Bu millete hizmet eden onun efendisidir.
- * Söz konusu vatansa gerisi teferruat.
- * Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkına Türk milleti denir.
- * Benim naçiz vücudum nasıl olsa bir gün toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti ebediyen yaşayacaktır.
- * Beni görmek demek mutlaka yüzümü görmek demek değildir. Benim fikirlerimi ve duygularımı anlıyorsanız ve duyuyorsanız bu yeterlidir.

Atamızın emaneti olan Cumhuriyetimize layıkıyla sahip çıkmak milli bir ödevdir. Bu ödevin bilinciyle, bize güzel günleri armağan eden, başta **Mustafa Kemal Atatürk** ve dava arkadaşları olmak üzere bütün şehitlerimizin ve gazilerimizin ruhlarını saygıyla anıyoruz.

Ağırlıklı olarak kooperatif içerikli yazıların yanı sıra sosyal bilimlerin her alanından yazılara yer vererek okuyucularımıza değer katmak şiarı ile sizlerle buluşturdığımız 995. Sayının Karınca dostları için yararlı olacağını umuyorum.

XXIII. MİLLETLERARASI TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KONGRESİ

Nevzat AYPEK*

26 – 28. Eylül.2019 tarihleri arasında Kiev/Ukrayna 'da gerçekleştirildi.

Türk Kooperatifçilik Kurumu tarafından periyodik olarak üç yılda bir gerçekleştirilen **Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongrelerinin 23'üncüsü** 26–28. Eylül.2019 tarihleri arasında Ukrayna'nın başkenti Kiev'de gerçekleştirildi.

*Prof. Dr., Nevzat AYPEK

Ana teması Dijital Dönüşüm ve Kooperatifler olan Kongremize; Sosyal İnovasyon, İnovasyon ve Dijitalleşmenin Kooperatifler Üzerindeki Etkisi, Girişimcilik ve Dijitalleşme, Kooperatiflerde Sektörel Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Yeni Ekonominin Kooperatifler Üzerindeki Etkisi, Endüstri 4.0 ve Kooperatifçilik ile İlişkisi, Küresel Ticarete Kooperatifçiliğin Etkisi, E-ticaret ve Kooperatifçilik, Değişen Dünyada Kooperatif İşletmelerin Önemi, Tarım odaklı sanayileşme ve Kooperatif ilişkisi temalarında ve Ekonomi, Tarım Ekonomisi, Ormancılık, Turizm, Sağlık, Lojistik, Yönetim Bilişim Sistemleri, İşletme, Maliye, Kamu Yönetimi, Hukuk, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Ticaret, Eğitim, Edebiyat, Coğrafya, Sosyoloji ve Sosyal Hizmetler alanlarında tebliğler kabul edildi.

Kongremizin açılışı, 26.Eylül.2019 günü Türk Kooperatifçilik Kurumu Yönetim Kurulu Üyelerinin, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Heyetinin, *Türk Kooperatifçilik Kurumu eski başkanı emekli müsteşar Hüsnü POYRAZ* ve tebliğcilerin hazır bulunduğu salonda *Türkiye Cumhuriyeti Kiev Büyükelçisi Yağmur Ahmet GÜLDERE*'nin teşekkürleri ile yapıldı.

Türk Kooperatifçilik Kurumu Başkanı Prof.Dr. Ali Fuat ERSOY, E.Müsteşar Hüsnü Poyraz, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü Genel Müdür Yardımcısı Dr.Metin TÜRKER ve Büyükelçi Yağmur Ahmet GÜLDERE'nin açılış konuşmalarından sonra Kongre oturumlarına geçildi.

Birden fazla salonda dokuz oturumda gerçekleştirilen Kongremizde; ilan edilen tema ve konularda 73 bildiri sunuldu ve tartışıldı. Ayrıca,

Teşrifleriyle Kongremizi şereflendiren *Kırım Tatarlarının Milli Lideri Mustafa Abdülcemil KIRIMOĞLU* ve Kırım Tatar Milli Meclisi (**KTMM**) Başkanı Refat'ın konuşmacı olarak katılımlarıyla Kongrenin ilk günü özel bir oturum da gerçekleştirilmiş olup; özellikle Rus işgali altındaki Kırımda yaşayan soydaşlarımızın durumu ilk ağızdan hazırlan ile paylaşıldı ve bu konuda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ve Ukrayna Cumhuriyeti Devleti'nin çalışma ve katkıları takdirle ve teşekkürle değerlendirildi. Keza, Kongre'nin ikinci gününde Türk Kooperatifçilik Kurumu Yönetim Kurulu Üyelerince, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin faaliyetlerini daha iyi şartlarda ve daha etkin sürdürebilmeleri için kullanımlarına sunduğu rezidansta, Kırım Tatar Milli Meclisi ziyareti gerçekleştirildi.

Türk Kooperatifçilik Kurumu, Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı ve yönetim kurulu üyelerimizin akademik, sosyal ve siyasi olası katkıları paylaşıldı.

Bugüne kadar gerçekleştirilen 22 milletlerarası Türk kooperatifçilik kongresinde olduğu gibi, 23. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresinde de; Dünya ve Türk Kooperatifçiliği adına beklenen bilimsel ve pratik katkı sağlanmış olmakla birlikte, özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin temel taşlarından, değerlerinden ve kazanımlarından olarak gördüğümüz, üyesi olmaktan şeref duyduğumuz ve **Gazi Mustafa Kemal Atatürk**'ün 1931 yılında İstanbul Darülfünun öğretim üyelerine kurdurmuş olması nedeniyle biz öğretim üyelerine Atamızın kutsal bir emaneti olarak değerlendirdiğimiz Türk Kooperatifçilik Kurumunun; milli misyonuna hizmet eden farklı bir çalışma da gerçekleştirilmiştir.

KOOPERATİFÇİLİĞİN GELİŞİMİ VE DÜNYA'DA KOOPERATİFÇİLİĞİN GÖRÜNÜMÜ

Hasan YAYLI*

Uluslararası Kooperatifler Birliğinin tanımına göre kooperatif; **“ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ve istekleri müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme yoluyla karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu özerk bir teşkilattır”**.

Bu tanımda kooperatiflerin temel değerleri olarak; kendi kendine yardım, kendi kendine sorumluluk, demokrasi, eşitlik, adalet, dürüstlük ve dayanışma sıralanmaktadır (GTB, 2012).

Bu değerler çerçevesinde kooperatifçiliğin genel kabul görmüş yedi ilkesi bulunmaktadır.

1. Gönüllü ve herkese açık ortaklık: Kooperatifler, cinsel, sosyal, ırksal, siyasal ve dinsel ayrımcılık olmaksızın, hizmetlerinden yararlanabilecek ve ortaklığın sorumluluklarını kabule razı olan herkese açık gönüllü kuruluşlardır.

2. Ortaklar tarafından gerçekleştirilen demokratik yönetim: Kooperatifler, politika oluşturma ve karar alma süreçlerine katılan ortaklarca yönetilen ve denetlenen demokratik kuruluşlardır. Seçilmiş temsilci olarak hizmet edenler, ortaklara karşı sorumludur. Birim kooperatif kuruluşlarında ortaklar eşit oy hakkına sahiptir (*her ortağa bir oy hakkı*). Diğer düzeydeki kooperatif kuruluşlarında ise oy hakkı demokratik bir yaklaşımla düzenlenir.

3. Ortakların ekonomik katılımı: Ortaklar, kooperatiflerinin sermayesine adil bir şekilde katkıda bulunur ve bunu demokratik olarak yönetirler. Bu sermayenin en azından bir kısmı genellikle kooperatifin ortak mülkiyetidir.

Çoğunlukla ortaklar, ortaklığın bir koşulu olarak taahhüt edildiği üzere (*var ise*) sermaye üzerinden kısıtlı miktarda gelir elde ederler. Ortaklar gelir fazlasını, muhtemelen **“en azından bir kısmı taksim olunamaz kaynaklar”** oluşturma yoluyla kooperatiflerini geliştirme, kooperatifle yapmış oldukları işlemlerle orantılı olarak ortaklarına kâr sağlama ve ortaklarca onaylanan diğer faaliyetlere destek olma gibi amaçların biri ya da tamamı için ayırırlar.

• Prof.Dr., Kırıkkale Üniversitesi İİBF SBKY Bölümü Öğretim Üyesi

4. Özerklik ve bağımsızlık: Kooperatifler, özerk, kendi kendine yeten ve ortaklarınca yönetilen kuruluşlardır. Kooperatifler, hükümetler dâhil olmak üzere diğer kuruluşlarla bir anlaşmaya girmeleri ya da dış kaynaklar yoluyla sermayelerini artırmaları durumunda, bunu kooperatiflerin özerkliğini sürdürecektir ve ortaklarının demokratik yönetimini koruyacak şekilde gerçekleştirirler.

5. Eğitim, öğrenim ve bilgilendirme: Kooperatifler, ortaklarına, seçilmiş temsilcilerine, yöneticilerine ve çalışanlarına kooperatiflerinin gelişimine etkin bir şekilde katkıda bulunabilmeleri için eğitim ve öğretim imkânı sağlar. Kooperatifler genel kamuoyunu-özellikle de gençleri ve kamuoyunu oluşturanları- işbirliğinin şekli ve yararları konusunda bilgilendirirler.

6. Kooperatifler arasında işbirliği: Kooperatifler, yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası oluşumlarla birlikte çalışarak ortaklarına daha etkin bir şekilde hizmet eder ve kooperatifçilik hareketini güçlendirir.

7. Topluma karşı sorumlu olma: Kooperatifler, ortaklarınca onaylanan politikalar aracılığıyla toplumlarının sürdürülebilir kalkınması için çalışırlar.

İnsanlık tarihi aynı zamanda insanlar arasında işbirliğinin (*kooperasyon*) de tarihi olarak kabul edilir. Özellikle toplayıcılık döneminden avcılık sürecine geçerken insanlık işbirliğinin önemini keşfetmiştir.

Bu keşif tarım toplumuna geçişte daha fazla anlam kazanmış ve zaman içinde toplumsal değişmeye paralel olarak yeni işbirliği türleri ortaya çıkmıştır.

Geleneksel yapıda iki boyutlu olan işbirliği zaman içinde çok boyutlu hale gelmiştir. Çok boyutlu işbirliği ağırlıklı olarak ekonomik faaliyetlerde yoğunlaşmıştır.

Tarihsel arka plan, kooperatifçilik fikrinin **“kabileler arasında ortak yararı sağlamak yanında, kaynakların ve işlerin dağılımını yapan ve topluluklar arasında ticareti geliştiren”** (Muneer & Tham, 2013, s. 47) bir model olarak ortaya çıktığını göstermektedir.

İşgücünden çok, yöntemin önem kazandığı yeni dönemin işbirliği modelleri arasında kooperatifler, zaman içinde gerek sağladıkları ekonomik faydalar, gerekse uzmanlaşma birikimiyle dikkat çekmiştir.

Modelin gücü ulusaldan çok yerel ya da bölgesel kalkınma hedeflerinin hayata geçirilmesinde üstlendiği rolden, yerel demokrasiye yaptığı katkıdan ve mülkiyet konusuna getirdiği yeniliğin kapitalist paradigmanın hem dışında (*kollektif mülkiyet ve sermayeyi tabana yayması boyutuyla*) hem içinde kalmasından kaynaklanmaktadır.

Kooperatifçiliğin bir yerel kalkınma aracı olarak tanımlanması finansman sorununa getirdiği özgün çözüm nedeniyledir.

Yerel kaynakları harekete geçirmeye odaklanan yerel kalkınma hedefinin çözmesi gereken sorunların başında finansman sorunları gelmektedir. Finansman sorunu ise ancak **“etkin işleyen bir kaynak mekanizmasına bağlı oluşturulacak finansal kurumlar ile mümkündür”**(Sakarya, 2008, s. 99)

“Sermayenin tabana yayılması için yerel sermayeyi hareket geçirecek finansal faaliyetlerin tabanda yeşermesi gerekmektedir. Sistem, yerelde biriken sermayeyi büyük kentlere aktarmak yerine; yerelde, üretim ve istihdam için kanalize etmeli hatta ulusal piyasa ile bütünleşerek yöreye kaynak aktarabilmelidir”.(Bilen, 2003, s. 2)

Kooperatifler aynı zamanda yöre halkının kendileriyle ilgili konularda karar alabildikleri, ya da

alınan kararlara etki edebildikleri yerel demokratik mekanizmaları da ortaya çıkarmaktadır.

Şeffaf ve katılımcı bir kooperatif yapısı, üyeler arasında dayanışma ve yardımlaşma yanında demokratik kültürün de gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Bu yönüyle yenilenebilir enerji kooperatifçiliği demokrasi alanında inovatif bir yöntem olarak kabul edilmekte ve kooperatifler aracılığıyla oluşturulan demokratik ortam **“enerji demokrasisi”** (Turhan, 2015) (CSI) olarak adlandırılmaktadır.

Kooperatifçiliğin mülkiyet konusuna getirdiği yenilik ise kapitalist paradigma içinde diğer firmalar gibi tanımlanabilecek bir firma olmasına rağmen **“yatırımcılardan çok kullanıcılarının mülkiyetinde”** (Huybrechts & Mertens, 2014, s. 193) kabul edilen kuruluşlar olmalarıdır.

Mülkiyet paydaşlığı olarak da tanımlanabilecek bu durum başlangıç sermayesinin oluşturulması kadar üretimin de doğal olarak satılabileceği müşteri kitlesini oluşturması yönüyle piyasa firmalarına karşı avantajlar içeren bir model olarak karşımıza çıkmaktadır.

Geleneksel kooperatifçilik tüm dünyada bankacılık, tarım veya perakende satış gibi alanlarda uzun süredir ilgi gören bir iş yapma yöntemidir.

Son yıllarda geleneksel olmayan hizmet alanları da kooperatiflerin ilgi alanına girmeye başlamıştır. Bunlar arasında ilk etapta sağlık ve bakım hizmetleri sayılabilir.

Yine son zamanlarda mikro finans ve yenilenebilir enerji gibi alanlarda da önemli sayıda kooperatiflerin ortaya çıktığını görüyoruz.

Türk Kooperatifçilik hareketinin Mithat Paşa'nın kurduğu **“Memleket Sandıkları”** ile başladığı kabul edilmektedir. Osmanlı İmparatorluğunun Rumeli topraklarında bulunan Şehirköy (Piot) kasabasında 1863 yılı Kasım ayında kurulan **“Memleket Sandıkları”** Türk Kooperatifçiliğinin ilk uygulamasıdır.

Uygulamanın olumlu sonuçlar vermesinin ardından 1867 yılında çıkarılan **“Memleket Sandıkları Nizamnamesi”** ile bir devlet politikası olarak Memleket Sandıkları tüm ülkeye yayılmıştır.

Memleket Sandıkları önce Menafi Sandıklarına dönüşmüş, sonrasında ise Ziraat Bankasının kuruluşuna tüm sermayesiyle dahil olmuştur.

Birinci Dünya Savaşının ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun ortadan kalkması ve akabinde Kurtuluş Savaşıyla ekonomik olarak yoksun düşmüş milletin, kurulacak yeni bir devlette dayanışma ve ortaklık ilişkilerinin önemini bilen **Mustafa Kemal ATATÜRK** tarafından, Cumhuriyet ilan edilmeden önce **“Kooperatif Şirketler Kanunu”** tasarısı hazırlanmıştır.

Bu tasarı yasalaşmasa da, ilerleyen yıllarda hem **ATATÜRK** hem de **İNÖNÜ** tarafından gerek Meclis toplantılarında gerekse yurt içi ziyaretlerinde bizzat kooperatifçiliğe vurgu yapılarak halk arasında yayılmasına yönelik girişimlerde bulunulmuş ve çıkarılan kanuni düzenlemelerle kooperatiflere hukuki bir temel kazandırılmıştır (HAZAR, 1990).

Bu doğrultuda, ekonominin tarım ağırlıklı olması ve tarım sektörünün de 1930larda yaşanan krizden etkilenmiş olması nedeniyle çiftçilere finansman sağlama ve tarım ürünlerini pazarlama konularında çalışmalar başlatılmıştır.

Bunun sonucu olarak 1935 yılında 2834 sayılı **“Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Hakkında Kanun”** ile 2836 sayılı **“Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu”** çıkarılmıştır.

Türkiye’de 1960’lı yıllara gelindiğinde başta işsizlik olmak üzere ekonomik ve sosyal sorunlar

artmış, bunun sonucu olarak ekonomik ve sosyal alanda planlama dönemine geçilmiştir.

Planlama döneminde kırsal alanda üretimi artırmak, kentlerde istihdam oluşturmak amacıyla birtakım politikalar geliştirilmiştir.

1956 yılında uygulamaya konulan 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda **“Ticaret Şirketleri”** ile ilgili kısmın sonunda (Md. 485-502) kooperatiflerle ilgili düzenlemelere yer verilmiştir.

Bununla birlikte 1960'tan sonra devletin kooperatifçiliğe verdiği önem, 1961 Anayasasına ilk defa kooperatifçilikle ilgili hükümler (Md. 51 ve 52.) konulmasıyla somut bir hal almıştır.

Ayrıca 1963'ten sonra kooperatifler kalkınma planı ve yıllık programlarda da yer almaya başlamıştır.

Yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda, gerek kooperatiflerin kendine özgü bir kanuna ihtiyaç duymaları gerekse devletin bu işletmelere verdiği önemin bir sonucu olarak yaklaşık 25 yıllık hazırlık çalışmaları neticesinde **“Kooperatifler Kanunu”** 1969 yılında hayata geçirilmiştir.

Sonraki yıllarda da bu anlayış korunmuş ve 1982 Anayasasının 171'inci maddesindeki açık hüküm doğrultusunda devlete kooperatifçiliğin geliştirilmesi için gerekli tedbirleri alma görevi verilmiştir (GTB,2017).

Kooperatifler Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle; tüketim kooperatifleri, kredi ve kefalet kooperatifleri, tarımsal amaçlı kooperatifler ve konut kooperatifleri sayısal olarak artmış, kooperatiflerin üst örgütlenmesi kanunileştirilmiş ve yeni kooperatif türleri olarak üretim kooperatifleri, temin tevzi kooperatifleri ile ulaştırma sektöründe faaliyet gösteren kooperatifler kurulmuştur.

Bu dönemde kooperatifçiliğin geliştirilmesi konusunda kalkınma plan ve programlarında sürekli olarak yer verilmiştir.

Yine bu dönemde Devlet kooperatiflerin gelişiminde etkin bir rol üstlenmiş ve Devletin de desteğiyle tarım satış kooperatif ve birlikleri, tarım kredi kooperatifleri ve pancar ekicileri kooperatifleri yatırımlar yaparak sanayi tesisleri kurmuş ve faaliyetlerin çeşitlenmesi nedeniyle kooperatiflere bağlı ticari ortaklıklar ortaya çıkmıştır.

Bu şekilde sağlanan ortaklık ve ticari ilişkiler günümüzde büyük işletmelere dönüşmüştür.

Dünyada son otuz yıl içerisinde, ekonomik ve sosyal yaşam ile kamu yönetimi anlayışındaki değişimlerin sonucu olarak devletlerin; ekonomik ve sosyal alanda rollerini azaltmaya, idari, politik ve ekonomik yapıları serbestleştirmeye ve yerelleştirmeye, planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçmeye ve farklı ekonomik sektörlerin gelişimini dengelemeye doğru yöneldikleri bir süreç yaşanmıştır.

Söz konusu gelişmeler toplumun ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarına çözüm üretebilecek oluşumlara olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır (GBT,2017).

Milattan önceki dönemlerde de örneğine rastlanılan kooperatifçilik, aynı ihtiyaç sahibi insanların bir araya gelip işbirliği yaparak zaman ve paradan tasarruf etmesidir.

İlerleyen dönemlerde sanayi devriminin yarattığı olumsuz etkiler sebebiyle insanlar arasında daha da yaygınlaşan kooperatifçilik, 1800'lü yılların ortasına doğru modern bir işletme niteliği kazanmıştır.

İnsanlara sadece ekonomik değil sosyal ve kültürel alanlarda da hizmet sunan kooperatifler, ticaret kanunlarında da kendine yer bularak iktisadi hayatının önemli aktörleri haline gelmiştir.

Kooperatiflerin bu çok yönlü yapısı; tüm dünyayı derinden etkileyen ekonomik krizler, her yıl artan istihdam talebi, yaygınlaşan yoksulluk, sosyal ve kültürel yozlaşma, çevre kirliliği gibi problemlerle daha etkili ve çok yönlü bir mücadele gösterilmesini sağladığından, kooperatifçilik modeli ülkelerin gündeminde giderek üst sıralara taşınmaktadır.

Gerçekten de kooperatifler; serbest piyasa ekonomilerindeki zayıflıkları azaltarak, düşük sermayeli ortaklar dahil çeşitli ekonomik aktörlerin sistemde yer ve söz sahibi olabilmeleri bakımından denge sağlayıcı bir mekanizma sunmakta, küçük sınıflı işletmelere kendi özerkliklerini kaybetmeksizin daha büyük ve güçlü ekonomik yapılar şeklinde birleşme olanağı sağlamakta, ortaklarının sürdürülebilir bir ekonomik gelire sahip olmalarını sağlayarak ekonomik istikrara katkıda bulunmaktadır (CENKİŞ, 2014).

Bu nedenle de kooperatifler, diğer işletmelere göre krizlerden çok daha az etkilenmekte, zor şartlarda bile faaliyetlerine ara vermeden ve belki de en önemlisi devletten destek almadan devam edebilmektedirler.

Bunun yanı sıra kooperatifler, sadece yüksek gelir getiren ekonomik alanlarda değil kar oranı düşük ancak sosyal boyutu yüksek;

edütim,

sağlık,

alt yapı,

yaşlı ve çocuk bakımı gibi sosyal ve kültürel alanlarda da yoğun olarak faaliyet göstermektedir.

Bu yönleriyle özel sektörden ayrılarak bir anlamda kamu mantığıyla faaliyet alanını seçen fakat özel hukuk tüzel kişileri olduklarından devlet ile bağlantısı olmayan kooperatifler **“üçüncü sektör”** olarak değerlendirilmektedir.

Kooperatif işletmeleri, şirketlerden ayıran bir diğer nokta ise şirkete sermaye yatıran kişiler, sermayelerinin miktarına göre kardan bir pay aldığı gibi yine bu kıstasa göre oy kullanır, diğer bir ifadeyle sermayelerinin miktarına göre şirket yönetiminde söz sahibi olabilirler.

Dolayısıyla şirketin yönetimi yüksek miktarda sermaye sahibi olan kişilere ait olup, tüm sermayenin yarısından fazlasına sahip olan bir kişi dahi şirkete hâkim durumda olabilir.

Ayrıca, şirkete sermaye yatırıp kar elde etmeye çalışan bu kişiler genellikle birbirlerini hiç tanımazlar (MERT, 2013).

Kooperatiflerde ise **“bir ortak bir oy”** ilkesi geçerli olduğundan böyle bir durumla karşılaşılmaz. Genel kurula katılan tüm ortaklar şirket yönetimine ilişkin görüş ve önerilerini serbestçe dile getirebilirler, seçme ve seçilme haklarını kullanabilirler.

Sermaye şirketlerinin asıl amacı mümkün olan en fazla karı elde etmek ve bu karı her daim artırmak olduğundan, bu tür şirketlerin sosyal, toplumsal, kültürel bir amaç gütmeye gibi bir sorumluluğu yoktur.

Her ne kadar bazı şirketlerin sosyal sorumluluk projelerine destek verdiği görülse de, kooperatifler kadar bu işlevi sürekli ve etkin şekilde yerine getirememektedirler.

Kooperatifler, bireylerin tek başlarına karşılamaları zor veya mümkün olmayan ihtiyaçlarını karşılıklı yardımlaşma, dayanışma ve işbirliği gibi yollarla, güçlerini birleştirerek gidermek amacı

doğrultusunda ortaya çıktığından, kuruluşundan itibaren sosyal ve toplumsal bir özellik gösterirler.

Kooperatiflerin yapısında olan bu özellik, onun karar alma ve uygulama mekanizmalarında da kendini göstermektedir. Tam bu noktada, kooperatif girişimlerin **“insan odaklı”** olmalarının etkisi vardır.

Bu nedenle kooperatiflerin amacı; en az maliyetle ve en avantajlı biçimde fakat faaliyet gösterilen bölgenin ekonomik, kültürel, sosyal yapısını da gözetenek ve bunlara uygun olarak, çevreye saygılı şekilde ve sürdürülebilir politikalarla ortaklarının ihtiyaçlarını karşılamak olarak belirmektedir.

Bu anlamda bir kooperatifin başarısı da yılsonunda elde ettiği karla değil; ortak sayısı, ortaklarına sunduğu hizmet çeşitliliği ve niteliği, faaliyet alanının genişliği, çevreye duyarlılığı, sürdürülebilirliği, istihdam potansiyeli, yarattığı katma değer gibi karın dışında çok farklı kıstaslar esas alınarak değerlendirilmektedir.

Birleşmiş Milletler verilerine göre Dünyada kooperatiflerin ekonomik görünümü şu şekildedir: (<https://www.un.org/esa/socdev/documents/2014/coopsegm/grace.pdf>)

- 145 ülkede 1 milyarın üzerinde ortak ve müşteriye sahip 2,6 milyon kooperatif bulunmaktadır..

- Dünyada kooperatiflerin sahip olduğu ekonomik büyüklük Fransa ekonomisinden daha büyük bir küresel ekonomik büyüklüğe karşılık gelmektedir. Dünyadaki kooperatifler bir ülke olarak birleştirilseydi, sıralamada Alman ekonomisinden hemen sonra dünyanın en büyük beşinci ekonomisi olarak yer alırdı.

- Dünyada kooperatiflerin sahip oldukları toplam varlıkların değeri 19,6 trilyon Dolar değerindedir .

- Dünya genelinde kooperatiflerin yıllık geliri, küresel gayrisafi yurtiçi hasılanın %4,3'üne eşit ve 2,98 trilyon Amerikan Dolarıdır .

- 156 ülkeyi kapsayan verilere göre dünya ölçeğinde, tam zamanlı ve yarı zamanlı olarak kooperatiflerde istihdam edilenlerin sayısı en az 279,4 milyon kişidir .

- Kooperatiflerde ya da kooperatiflerin faaliyet alanında istihdam edilenlerin sayısı dünyada çalışan nüfusun %9,46 sına karşılık gelmektedir.

- Dünyada en yaygın kooperatif türü olarak faaliyet gösteren kooperatifler tarım kooperatifleridir.

- Yeni Zelanda, Hollanda, Fransa ve Finlandiya'da ulusal gelirin %10'undan fazlası kooperatifler tarafından üretilmektedir .

EUROPE COOP raporuna göre ise Avrupa'da Kooperatiflerin genel görünümü şu şekildedir: (https://coopseurope.coop/sites/default/files/WEB_COMPLETE_72DPI.compressed_0.pdf)

- Avrupa'da 141 milyonu aşan ortağa sahip 176.461 kooperatif işletmesi bulunmaktadır .
- Bu rakamlara göre Avrupa nüfusunun %17'sinden fazlası bir kooperatifin ortağıdır. .
- Hollanda'da her birey en az bir kooperatifin ortağı, Finlandiya'da nüfusun %85'i bir kooperatife ortaktır.
- Avrupa'da kooperatif işletmelerin yarattığı toplam istihdam beş milyona yakındır.

- Kooperatif işletmelerin Yıllık iş hacmi ise 1 trilyon Avrodan fazladır.
- En çok kooperatife sahip üç Avrupa ülkesi: İtalya, Türkiye ve İspanya olarak sıralanmaktadır.
- Kooperatif sayısına göre en geniş sektörler sanayi ve hizmetler sektörleri olup; yıllık iş hacmine göre sıralama yapıldığında ilk sırada tarım sektörü yer almaktadır.
- Yıllık iş hacmine göre en büyük beş kooperatif listesinde Almanya'dan iki, Fransa'dan üç kooperatif bulunmaktadır.
- Belçika'da eczanelerin yaklaşık %20'si kooperatif işletmeleridir
- Polonya'da her üç kişiden biri kooperatiflerin sahip olduğu evlerde yaşıyor.
- Fransa'da kooperatif işletmeleri, yaklaşık 1 milyon iş yani ülkedeki toplam istihdamın %3,5'ini sağlıyor .
- Almanya'da kooperatif bankalarının 16 milyondan fazla ortağı bulunmaktadır.
- İtalya'da tarımsal gıda sektörünün %50'si kooperatifler tarafından yönetilmektedir.
- Avrupa yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği için alanındaki kooperatifler, 1.250 kooperatif işletmesini, 300.000 üyeyi, 1.024 çalışanı ve yıllık ciroda 979.5 milyonu Avro'yu temsil etmektedir.
- Avrupa Sosyal Eczaneler Birliği, 13 kooperatif işletmesi, 1.948 çalışanı ve yıllık ciroda 522 milyon Avro'yu temsil etmektedir.
- Avrupa İşçi Kooperatifleri, Sosyal Kooperatifler ve Sosyal ve Katılımcı İşletmeler Konfederasyonu, 41.513 kooperatif işletmesini, 1.128.092 üyeyi, 1.313.696 çalışanı ve yıllık ciroda 44.75 milyar Avro'yu temsil etmektedir
- Avrupa Tüketici Kooperatifleri Topluluğu, 4.500 kooperatif işletmesini, 32 milyon üyeyi, 500.000 çalışanı ve yıllık ciroda 76 milyar Avro'yu temsil etmektedir.
- Avrupa Kooperatif Bankaları Birliği (EACB), 4.200 kooperatif işletmesini, 57.620.185 üyeyi, 867.345 çalışanı ve yıllık varlıklar içerisinde 7.333.42 milyar Avro'yu temsil etmektedir.
- AB'deki tarımsal kooperatiflerin birleşik sesi, 21.769 kooperatif işletmesini, 6.176.746 üyeyi, 600.000 çalışanı ve yıllık ciroda 347 milyar Avro'yu temsil etmektedir.

Bu rakamlar, AB'ye üye 28 ülke'deki piyasalarda aktif olan ve çiftçilerine katma değer üreten kooperatiflere atıfta bulunmaktadır.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı verilerine göre Türkiye'de kooperatiflerin sayısal görünümü ise şu şekildedir:

- Türkiye'de 7.422.994 ortağıyla, 30 farklı türde, 53.259 kooperatif bulunmaktadır .
- Faaliyet alanına göre kooperatif sayılarına bakıldığında en çok kooperatif, konut yapı alanında; tarımsal kalkınma kooperatifleri ve motorlu taşıma kooperatifleri ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadır .
- Ortak sayısına göre ilk üç sırada pancar ekicileri kooperatifleri, konut yapı kooperatifleri ve tarım kredi kooperatifleri bulunmaktadır.

- Kooperatiflerin yıllık toplam cirosu 300 milyon Avrodan fazladır.
- Ciroya göre en büyük üç kooperatif Pankobirlik, Tarım Kredi ve Farma Lojistik'tir.
- En çok kooperatife sahip ikinci Avrupa ülkesi olmasına karşın ortak sayısı, çalışan sayısı ve yıllık ciro sıralamalarında ilk üç ülke arasında yer almamaktadır.

Kaynakça

Bilen, Ö. (2003). Bölgesel/Yerel Kalkınmada Kullanılabilecek Finansal Sistemler, Aracı Kurumlar ve Türkiye İçin Önermeler (Uzmanlık Tezi). Ankara: TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2017) ,TÜRKİYE KOOPERATİFÇİLİK RAPORU 2016, Ankara

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2012). "Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2016", Ankara.

Huybrechts, B.,& Mertens, S. (2014). The Relevance Of The Cooperative Model In The Field Of Renewable Energy. Annals of Public and Cooperative Economics, 85(2), s. 193-212

Hazar, N. (1990). "Kooperatifçilik Tarihi", Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara

Mert, S. (2013). "Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin Türkiye Ekonomisine Katkıları ve Kamusal Desteklenmelerinin Önemi", Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, Ankara

Muneer, Y.,& Tham, T. (2013). Energyco-Cooperatives in the UK. International Journal of Low - Carbon Technologies, 8, 43-51.

Sakarya, Ş. (2008). Yerel Kalkınmanın Finansal Dinamiği: Mikro Finans ve Türkiye'deki Gelişmeler. Muhasebe ve Finansman Dergisi ,37, 98-107

Turhan, Ethemcan. (2015). İstedğimiz Sorudan Başlayabiliyor muyuz Küresel Bir Sınav Olarak Antroposan. EKOIQ 11 Mart 2015 tarihinde <http://ekoik.com/istedigimiz-sorudan-baslayabiliyor-muyuz-kuresel-bir-sinav-olarak-antroposen/adr>

<https://www.un.org/esa/socdev/documents/2014/coopsegm/grace.pdf>

https://coopseurope.coop/sites/default/files/WEB_COMPLETE_72DPI.compressed_0.pdf

KONUT VE TOPLU İŞYERİ YAPI KOOPERATİFLERİNDE KONUTLARIN VE İŞYERLERİNİN ORTAKLARA TAHSİS EDİLMESİNE DAİR YÖNTEMLER¹

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4>

Soner ALTAŞ*

Özet

Yapı kooperatiflerinde konut, işyeri ve ortak sayısı genel kurulca belirlenir. Yönetim kurulu, genel kurulca kararlaştırılan sayının üzerinde ortak kaydedemez.

Yapı kooperatiflerinde ortakları doğrudan ilgilendiren en önemli konuların başında ferdileşme işlemi gelmektedir.

Ferdileşme, konutların veya işyerlerinin tamamlanarak yapı kullanma izninin alınması ve tapuda kooperatif adına kayıtlı bulunan bağımsız bölümlerin mülkiyetinin ortaklara devredilerek, tapularının verilmesidir.

Ferdi mülkiyete geçilebilmesi için atılması gereken adımlardan bir tanesi de konutların veya işyerlerinin ortaklara tahsis edilmesidir.

İşte bu çalışmada, konut yapı kooperatiflerinde ve toplu işyeri konut yapı kooperatiflerinde konutların ve işyerlerinin ortaklara tahsis edilmesine dair yöntemler ile konuya ilişkin gerekli nisaplar üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler : ferdileşme, konut, işyeri, kurasız tahsis yöntemi, kura yöntemi, kesin maliyet.

1. Giriş

Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nin Temmuz 2018 itibarıyla ilgili bakanlıklardan (*Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı*) edinerek bir araya getirdiği istatistiki bilgilere göre; ülkemizde faal olan kooperatiflerin genel toplamı 30.659 olup, bunların toplamda 5.788.239 ortağı bulunmaktadır.

Kooperatif sayısı bakımından ilk sırayı 9.890 adet ile konut yapı kooperatifleri almakta olup, bunların toplamda 437.754 ortağı bulunmaktadır.

***Dr. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Başmüfettişi**

1) Bu çalışmada belirtilen görüşler yazarına ait olup, Kurumunu bağlamaz.

Yapı kooperatiflerinin diğer türleri olan küçük sanayi sitesi yapı kooperatiflerinin ise aynı dönemdeki sayısı 700, toplam ortak sayısı 92.805; toplu işyeri yapı kooperatiflerinin de sayısı 659 ve toplam ortak sayısı 50.940'dır².

Yapı kooperatiflerinde konut, işyeri ve ortak sayısı genel kurulca belirlenir.

Yönetim kurulu, genel kurulca kararlaştırılan sayının üzerinde ortak kaydedemez. İster konut ister işyeri olsun, yapı kooperatiflerinde ortakları doğrudan ilgilendiren en önemli konuların başında *ferdileşme* işlemi gelmektedir.

Ferdileşme, konutların veya işyerlerinin tamamlanarak yapı kullanma izninin alınması ve tapuda kooperatif adına kayıtlı bulunan bağımsız bölümlerin mülkiyetinin ortaklara devredilerek, tapularının verilmesidir.

Zira, yapı kooperatifine ortak olunmakla sadece ortaklık sıfatı kazanılmakta, ortaklık paylarının karşılığı olan taşınmazların mülkiyeti ise kooperatife ait bulunmaktadır.

Konutun veya işyerinin mülkiyeti ancak tamamlanmasını müteakip ortağa devredilebilmektedir³.

Bu bağlamda, ferdi mülkiyete geçilebilmesi için atılması gereken adımlardan bir tanesi konutların veya işyerlerinin ortaklara *tahsis* edilmesidir.

İşte bu çalışmada, konut yapı kooperatiflerinde ve toplu işyeri konut yapı kooperatiflerinde konutların ve işyerlerinin ortaklara tahsis⁴ edilmesine dair yöntemler ile konuya ilişkin gerekli nisaplar üzerinde durulacaktır.

2. Konutların Ve İşyerlerinin Ortaklara Tahsis Edilme Yöntemleri

Öncelikle belirtmeliyiz ki, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu⁵ (**KK**⁶)'da, konutların ve işyerlerinin ortaklara tahsis edilmesine ilişkin herhangi bir açık düzenleme yer almamaktadır.

Sadece, Kooperatifler Kanunu'nun 81'nci maddesinin ikinci fıkrasında konut yapı kooperatiflerine özgü olarak ***"Konut yapı kooperatifleri, anasözleşmede gösterilen işlerin tamamlanması ve ferdi mülkiyete geçilip konutların ortaklar adına tescil edilmesiyle amacına ulaşmış sayılır ve dağılır. Ancak tescil tarihinden itibaren 6 ay içerisinde usulüne uygun şekilde anasözleşme değişikliği yapılarak kooperatifin amacının değiştirilmesi halinde dağılmaya ilişkin hüküm uygulanmaz. Amacına ulaşarak dağılma sürecine girmiş olan kooperatiflerden çıkan veya çıkarılan ortağın konutu veya işyeri çıkma veya çıkarılma sebebiyle geri alınamaz;***

2) Türkiye Milli Kooperatifler Birliği 2017 Yılı Çalışma Raporu ve 2018 Yılı İş Programı, 19 Temmuz 2018, s.57, http://www.turkey.coop/uploads/menu/2017_%C3%87a1%C4%B1%C5%9Fma_Raporu.pdf, Erişim: 05/10/2019

3) Çöklü, Cafer Tayyar, Uygulamada Yapı Kooperatifleri (2. bs.), Omas Ofset, İstanbul, 1994, s.317

4) Tahsis, Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğüne (Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, www.tdkterim.gov.tr) göre, bir şeyi bir kimseye veya bir yere ayırma anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, çalışmamıza konu "tahsisi", yapım aşamasında mülkiyeti kooperatif tüzel kişiliğine ait olan konutların ve toplu işyerlerinin, tapuya tescil edilmeksizin ortaklar arasında dağıtılması olarak tanımlamak mümkündür.

5) 10/5/1969 tarihli ve 13195 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

6) Çalışmamızda, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu için "KK" kısaltması kullanılmıştır.

ancak, bu eski ortaklar daha sonra oluşabilecek tasfiye masraflarına katılırlar. Konut kooperatiflerinde yapı kullanma izninin alınmasını müteakip en geç bir yıl içinde ortakların Kat Mülkiyeti Kanununa göre ferdi münasebet işleri sonuçlandırılır.” hükmüne yer verilmiştir.

Bu bağlamda, konutların ve işyerlerinin ortaklara tahsis edilme yöntemleri konusunda, kooperatiflerin ana sözleşme hükümlerine bakmak gerekir.

KK'nun 88'inci maddesinde **“Ticaret Bakanlığı, kooperatifler, kooperatif birlikleri, kooperatif merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği için bu teşekküllerin mütalaasının da alınmak kaydıyla örnek anasözleşmeler hazırlar, yapı kooperatifleri için bu görev Ticaret ve İmar ve İskan Bakanlığınca müştereken kullanılır.”** hükmüne yer verilmiştir.

Çalışmamızın konusu bakımından, konut yapı kooperatifi ile toplu işyeri yapı kooperatifi örnek anasözleşmeleri birbirine oldukça yakın hükümlere sahiptirler.

Anılan yetkiye istinaden ilgili Bakanlık tarafından hazırlanan Konut Yapı Kooperatifi Örnek Anasözleşmesi⁷ 'nin **“Konutların Ortaklara Dağıtımı”** başlıklı 62'nci maddesinde **“Konutlar, maliyet bedelleri kesinleştikten sonra ortaklar veya temsilcilerinin katılımıyla noter önünde çekilecek kura ile dağıtılır.”**

Ancak, 59. maddenin 2. fıkrası uyarınca, konutların ortaklara önceden dağıtılması halinde kuraya başvurulmaz.”; Toplu İşyeri Yapı Kooperatifi Örnek Anasözleşmesi⁸ 'nin **“İşyerlerinin Ortaklara Dağıtımı”** başlıklı 62'nci maddesinde ise **“İşyerinin, maliyet bedelleri kesinleştikten sonra ortaklar veya temsilcilerinin katılımıyla istekli ortakların ikili olarak eşleştirilmesi ile çekilecek kura ile dağıtılır. Ancak, 59'ncü maddenin 2'nci fıkrası uyarınca, işyerlerinin ortaklara önceden dağıtılması halinde kuraya başvurulmaz.”** denilmiştir.

Bahsi geçen anasözleşme hükümlerine göre, konut yapı ve toplu işyeri yapı kooperatiflerinde, konutların ve işyerlerinin ortaklara tahsis edilmesinde iki yöntem kullanılır.

Bunlardan birisi *kurasız tahsis*, diğeri ise *kura ile tahsis* yöntemidir. Anılan tahsis yöntemleri aşağıda ayrı başlıklar altında ele alınıp izah edilmiştir.

2.1. Konutların Ve İşyerlerinin Ortaklara Kurasız Tahsis Edilmesi

Konut Yapı Kooperatifi Örnek Anasözleşmesi'nin 59'uncu maddesi uyarınca konutların ortaklara kurasız olarak tahsis edilebilmesi için;

- Kooperatif genel kurulunca, konutların, arsa durumuna, projeye, ortakların ihtiyaç ve tercihlerine göre *değişik tip ve gruplar halinde planlanmasına* karar verilmiş olması;
- Yaptırılacak konutlar ile genel hizmet tesislerinin *-okul, kütüphane, satış mağazaları, bahçe, spor alanı, vs.-* sayı, cins ve özelliklerinin, kooperatifin amacına ve ortakların ihtiyaçlarına uygun olarak belirlenmiş olması;
- Bu belirleme sırasında da, konutların gerek tip ve gruplar, gerekse diğer özellikleri itibari

7) <http://webdosya.csb.gov.tr/db/igdir/webmenu/webmenu3336.pdf>, Erişim: 05/10/2019

8) <http://yapikooperatifportal.csb.gov.tr/portal/repository/pdf/11.pdf>, Erişim: 05/10/2019

ile ortakların isteklerine göre dağıtılması esasının kararlaştırılmış olması gerekir.

Toplu İşyeri Yapı Kooperatifi Örnek Anasözleşmesi'nin 59'uncu maddesine göre de, işyerlerinin ortaklara kurasız olarak tahsis edilebilmesi için;

- Kooperatif genel kurulunca, işyerlerinin, arsa durumuna, projeye, ortakların ihtiyaç ve tercihlerine göre *değişik tip ve gruplar halinde planlanmasına* karar verilmiş olması;

- Yaptırılacak işyerleri ile müşterek tesislerinin *-okul, kütüphane, satış mağazaları, bahçe, spor alanı, vs.-* sayı, cins ve özelliklerinin, kooperatifin amacına ve ortakların ihtiyaçlarına uygun olarak belirlenmiş olması;

- Bu belirleme sırasında da, işyerlerinin gerek tip ve gruplar, gerekse özellikleri itibari ile ortakların isteklerine göre dağıtılması esasının kararlaştırılmış olması gerekir.

Sayılan şartların varlığında, konutlar ve işyerleri, kura çekilişi yapılmaksızın ortaklara tahsis edilir. Böylece, bu yöntemde, kooperatife ortak olarak girecek kişiler, kooperatife ortak olarak kabul edilmeleri sırasında diledikleri konutu veya işyerini seçerler. Ancak, uygulamada bu yönteme nadiren başvurulduğunu belirtmekte fayda vardır.

2.2. Konutların Ve İşyerlerinin Ortaklara Kura Çekilerek Tahsis Edilmesi

Yapı kooperatiflerinde en sık rastlanılan ve uygulanan tahsis yöntemi budur. Kurasız tahsis yönteminin benimsenmemesi *-yani konutların ve işyerlerinin ortakların isteğine göre dağıtılacağı yönünde bir genel kurul kararının bulunmaması-* durumunda, konutlar, Konut Yapı Kooperatifi örnek anasözleşmesinin 62'nci maddesi uyarınca, genel kurulda gerçekleştirilecek ve noter önünde çekilecek kura ile ortaklara tahsis edilir.

Toplu işyerleri de, Toplu İşyeri Yapı Kooperatifi örnek anasözleşmesinin 62'nci maddesi uyarınca, maliyet bedelleri kesinleştikten sonra ortaklar veya temsilcilerinin katılımıyla istekli ortakların ikili olarak eşleştirilmesi ile çekilecek kura ile dağıtılır.

Kuranın yer ve zamanı en az 15 gün önce taahhütlü mektupla veya imza karşılığı ortaklara bildirilir.

Bununla birlikte, kura çekiminden önce konutların ve işyerlerinin maliyet bedellerinin kesinleştirilmiş olması şarttır.

Bu nedenle, kura ile tahsis yönteminde, ortakların, konutların ve işyerlerinin maliyet bedellerinin kesinleştirilmesini beklemeleri gerekir.

Bu noktada, konutların ve işyerlerinin kesin maliyet bedellerinin belirlenmesine dair prosedüre değinmek gerekir.

Konut Yapı kooperatifi Örnek Ana Sözleşmesi'nin 61'nci maddesi uyarınca, konutlarının kesin maliyet bedellerinin tespiti için;

- Öncelikle, arsa bedeli ile yapı masrafları ve yol, su, elektrik gibi müşterek tesis masrafları, okul, kütüphane, satış mağazaları, bahçe ve spor alanı gibi genel hizmet tesis bedellerinden her konuta düşecek olan miktar ile genel giderler ve yönetim masraflarından ortaklara düşecek paylar hesaplanmak suretiyle konutların *geçici maliyetlerinin* bulunması,

- Ardından, yönetim kurulu kararı ile *en az üç kişilik bir teknik heyet* oluşturulması ve bu heyet tarafından konutların yeri, yapı durumu ve sair özellikleri göz önünde bulundurularak *kıymet takdirinin* yapılması,

- Teknik heyetçe takdir edilen ve uygulamada *şerefiye payı* ⁹ olarak bilinen kıymet takdirinin bir rapora bağlanıp notere onaylatıldıktan sonra yönetim kuruluna teslim edilmesi,

- Yönetim kurulunun da, bu raporu, *noter vasıtasıyla, taahhütlü mektupla veya elden imza karşılığında* ortaklara tebliğ etmesi gerekir.

Benzer şekilde, Toplu İşyeri Yapı Kooperatifi Örnek Ana Sözleşmesi'nin 61'nci maddesine göre, işyerlerinin kesin maliyet bedellerinin tespiti için;

- Öncelikle, arsa bedeli ile alt ve üst yapı, inşaat, ortak alan ve tesisler maliyeti ile genel giderlerden her işyerine düşecek olan paylar hesaplanmak suretiyle işyerlerinin geçici *maliyetlerinin* bulunması,

- Ardından, yönetim kurulu kararı ile *en az üç kişilik bir teknik heyet* oluşturulması ve bu heyet tarafından işyerlerinin yeri, yapı durumu ve sair özellikleri göz önünde bulundurularak *kıymet takdirinin* yapılması,

- Teknik heyet kararının bir rapora bağlanıp notere onaylatıldıktan sonra yönetim kuruluna teslim edilmesi,

- Yönetim kurulunun da, bu raporu, noter vasıtasıyla, taahhütlü mektupla veya elden imza karşılığında ortaklara tebliğ etmesi gerekir.

Her iki kooperatif türünde de, ortaklarının, kendilerine tebellüğ edilen bu kıymetlere, tebliğ tarihinden itibaren 15 gün içerisinde itiraz etme hakları bulunmaktadır.

15 gün içerisinde ortaklardan herhangi bir itiraz gelmediği takdirde, itiraz hakkı kesin olarak düşer ve teknik heyetçe takdir olunan şerefiye payları geçici maliyet bedellerine ilave edilerek yahut geçici maliyetlerden indirilerek konutların maliyet bedelleri kesinleştirilir.

Belirlenen kıymetlere itiraz gelmesi durumunda ise, teknik heyet ile yönetim kurulunun kendi üyeleri arasından seçeceği birer kişi ve itirazda bulunan ortak ya da birden fazla olmaları halinde aralarından seçecekleri bir kişi olmak üzere 3 kişilik yeni bir heyet oluşturulur ve bu heyet tarafından yeniden kıymet takdirinde bulunulur.

İtiraz üzerine oluşturulan bu yeni heyetçe belirlenen kıymet farkları *-şerefiye payları-* geçici maliyet bedellerine eklenerek ya da geçici maliyet bedellerinden indirilerek kesin maliyet bedellerine ulaşılır. Geçici maliyet tespitinden sonra yapılan masraflar da, kesinleşen kıymet takdiri ile orantılı olarak bölünerek kesin maliyet bulunur.

Kesin maliyet bedelinin tespit edilmesine ve konutların yahut işyerlerinin ortaklara dağıtılmasına ilişkin genel kurul kararları *-genel kurulun Kanun ve ana sözleşmeye uygun surette toplanmış olması koşuluyla-* toplantıda bulunmayan veya aleyhte oy kullanan ortaklar hakkında dahi bağlayıcıdır.

Buna karşılık, ortaklar, Kanuna, anasözleşme hükümlerine ve iyi niyet esaslarına aykırı olduğunu iddia ettikleri takdirde, genel kurul kararı aleyhine, toplantıyı takip eden günden başlamak üzere

9) Kurtulan, Ahmet, Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması (2. bs.), Lazer Ofset, Ankara, 1998, s.773

bir ay içinde, kooperatif merkezinin bulunduğu yerdeki mahkeme nezdinde iptal davası açabilirler.

Ancak, iptal davası açma hakkının kullanabilmesi için; davayı açacak olan kooperatif ortağının toplantıda hazır bulunup kararlara aykırı kalarak muhalefeti genel kurul tutanağına geçirtmesi, oyunu kullanmasına haksız olarak müsaade edilmemesi, toplantıya çağrının usulü dairesinde yapılmaması, genel kurul gündeminin gereği gibi ilan veya tebliğ edilmemesi ve genel kurul toplantısına katılmaya yetkili olmayan kimselerin karara katılmış bulunmaları hallerinden en az birisinin gerçekleşmiş olması gerekmektedir.

Yeri gelmişken, bir hususun belirtilmesinde fayda görülmektedir.

Konutların ve işyerlerinin kesin maliyeti, ister teknik heyet raporuna itiraz edilmesi üzerine ister ise itiraz olmaksızın belirlenmiş olsun, kuraların çekilmesi ile birlikte, her ortak kendisine düşen konutu kabüle mecburdur.

Aksine davranış, yani ortağın kendisine düşen konutu veya işyerini kabul etmemesi, ortaklıktan çıkarılmasına sebep olur.

Çünkü, Konut Yapı Kooperatifi Örnek Anasözleşmesi'nin 14'üncü maddesine göre **“kura çekimi sonunda kendisine düşen konutun kabul edilmemesi”** hali,

Toplu İşyeri Yapı Kooperatifi Örnek Anasözleşmesi'nin 14'üncü maddesine göre de **“kura çekimi sonunda kendisine düşen işyerinin kabul edilmemesi”**, ortaklıktan çıkarılma sebeplerinden birisidir ¹⁰.

Buna karşılık, ortaklar, yönetim kuruluna yazı ile bilgi vermek şartı ile kendilerine düşen konutlarını veya işyerlerini, diğer ortakların konutları veya işyerleri ile değiştirebilirler.

3. Konutların Ve İşyerlerinin Tahsisi İçin Gerekli Genel Kurul Toplantı Ve Karar Nisapları

KK'nun 45'inci maddesinin üçüncü fıkrasında **“Toplantı nisabı ana sözleşmede gösterilir. Ancak yapı kooperatiflerinin genel kurul toplantılarında ortakların en az 1/4'ünün şahsen veya temsilen hazır bulunmaları şarttır.”** denilmiş; 51'inci maddesinin ilk fıkrasında da **“Kanun veya anasözleşmede aykırı hüküm bulunmadıkça Genel Kurul kararlarında ve seçimlerde oyların yarıdan bir fazlasına itibar olunur.”** hükmüne yer verilmiştir.

Konut Yapı Kooperatifi Örnek Anasözleşmesi'nin ve Toplu İşyeri Yapı Kooperatifi Örnek Anasözleşmesi'nin 33'üncü maddelerinde ise **“Genel kurulun toplanabilmesi ve gündemdeki konuların görüşebilmesi için, kooperatife kayıtlı ortakların en az ¼ 'nün şahsen veya temsilen toplantıda hazır bulunması şarttır. İlk ve müteakip toplantılarda aynı nisap aranır. Genel kurulda kararlar, ortakların en az ¼'nün hazır olması şartıyla oylama sırasındaki mevcudun yarıdan fazlasının oyu ile alınır. Ancak, kooperatifin dağılması, diğer bir kooperatifle birleşmesi veya ana sözleşmede değişiklik yapılması ile ilgili kararlar ortaklar cetvelinde imzası bulunanların 2/3 çoğunluğu ile verilir. Kamu kuruluşlarından alınan kredi miktarının arttırılmasından yararlanmak üzere alınacak kararlarda, ikinci fıkra hükmü uygulanır.”** hükmüne yer verilmiştir.

Bu itibarla, gerek kurasız tahsis yönteminin benimsenmesi gerekse kura ile tahsise ilişkin olarak

10) Yargıtay 11.HD'nin 24.09.1991 tarih ve E.1990/422, K.1991/4827 sayılı kararı.

konutlarının ve işyerlerinin kesin maliyet bedellerinin tespit edilmesi yönündeki genel kurul toplantılarının, kooperatife kayıtlı ortakların *en az dörtte birinin şahsen veya temsilen hazır bulunması* suretiyle yapılması, kararların da toplantıya katılanların en az yarısından bir fazlasının oyları ile alınması şarttır ¹¹.

Örneğin; 104 ortaklı bir konut veya toplu işyeri yapı kooperatifinde en az 26 ortağın ($104:4=26$), 81 ya da 83 ortaklı bir yapı kooperatifinde ise 20,25 ($81/4=20,25$) ya da 20,75 ($83/4=20,75$) gibi küsuratlı ortak sayısı olamayacağından dolayı en az 21 ortağın asaleten veya vekaleten hazır olması ve genel kurul toplantısının başından sonuna kadar bu nisabın korunması gerekir. 26 ortağın katılımıyla toplanan genel kurulda, karar yeter sayısı 14 olacaktır.

Ancak, 21 ortağın katılımıyla toplanacak olan genel kurulda da karar yetersayısının 12 olması gerekecektir. Çünkü, toplantıya katılanların yarısından bir fazlası 11,5 ($21/2+1=11,5$) edecektir. 11,5 gibi yarım oy olamayacağından dolayı da, genel kurulda kararlar 12 oy ile alınabilecektir ¹².

Genel kurul kararına yönelik olarak kullanılan çekimser oylar ise aleyhte oy olarak kabul edilecektir ¹³.

4. Özet Ve Sonuç

Konutların ve toplu işyerlerinin ortaklara tahsis edilmesine ilişkin olarak Kooperatifler Kanunu'nda herhangi bir açık düzenleme yer almamakta olup, konu bütünüyle kooperatif anasözleşmesinde düzenlenmiştir.

Buna göre, konut yapı kooperatiflerinde ve toplu işyeri yapı kooperatiflerinde, konutlar ve işyerleri, ortaklara kuralı ve kurasız olmak üzere iki yöntem dahilinde tahsis edilebilir.

Kurasız tahsis yönteminde, kooperatif genel kurulunun, konutların ve işyerlerinin gerek tip ve gruplar gerekse diğer özellikleri itibari ile ortakların isteklerine göre dağıtılması esasını kararlaştırmış olması gerekir.

Kuralı tahsis yönteminde ise, konutlar ve toplu işyerleri, genel kurulda gerçekleştirilecek ve noter önünde çekilecek kura ile ortaklara tahsis edilir.

Ancak, bunu temin için konutların ve işyerlerinin maliyet bedellerinin kuradan önce kesinleştirilmiş olması gerekmektedir.

11) KK'nun 48'inci maddesi gereği, genel kurulda, her ortak yalnız bir oy hakkına sahiptir. Ancak, KK'nun m.49/f.1 hükmü uyarınca, ortak - anasözleşmede bir ortağın başka bir ortak vasıtasıyla temsil edilebilmesi hususunun düzenlenmiş olması koşuluyla ve de yazılı izin vermek suretiyle- oyunu başka bir ortağa kullandırabilecektir. Nitekim, Konut Yapı Kooperatifi Örnek Anasözleşmesi'nin ve Toplu İşyeri Yapı Kooperatifi Örnek Anasözleşmesi'nin 24'üncü maddelerinin ilk fıkrasında "Her ortak yalnız bir oya sahip olup, yazı ile izin verilmek suretiyle bir ortak diğer bir ortağın oyunu kullanmak üzere temsilci tayin edebilir." denilmektedir. Bunun yanında, KK ve örnek anasözleşmeler, ortak sayısının 1.000'den fazla olması halinde, bir ortağın en çok 9 olmak üzere birden fazla ortağı temsil etmesine de izin vermektedir. Öte yandan, ortağın eşi ve birinci derece akrabaları için ise temsilde ortaklık şartı aranmamaktadır. Dolayısıyla, ortağın eşi ve birinci derece akrabaları (ortağın çocuğu, anne ve babası, eşinin anne ve babası), herhangi bir yazılı izin şartı aranmaksızın genel kurulda ortağı temsil edebilir ve onun adına kararların oylamasına katılabilir.

12) Kurtulan, 1998, s.277-278; Çevik, Orhan Nuri, Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat (4.bs.), Yetkin Yayınları, Ankara, 1994, s.518-519

13) Yargıtay 11.HD'nin 29.11.1982 tarih ve E.5096, K.4999 sayılı kararı

Gerek kurasız gerek kuralı tahsis yöntemine ilişkin genel kurul toplantılarının, kooperatife kayıtlı ortakların en az dörtte birinin şahsen veya temsilen hazır bulunması suretiyle yapılması, kararların da toplantıya katılanların en az yarısından bir fazlasının oyları ile alınması şarttır. Tahsise dair bilinmesi gereken en önemli hususlardan bir diğeri de, kura ile tahsis yönteminde ortakların kendilerine düşen konutu veya işyerini kabul etmekle yükümlü olmalarıdır.

Zira, kura çekimi sonunda kendisine düşen konutu veya işyerini kabul etmeyen ortak açısından bu durum ortaklıktan çıkarılma sebebidir.

Bu nedenle, kendisine konut ve işyeri tahsisi yapılan ortakların, kooperatif ortaklığından çıkarılma gibi olumsuz bir netice ile karşılaşmamalarını teminen, imkan var ise, yönetim kuruluna yazı ile bilgi vermek şartıyla konutlarını ve işyerlerini kendi aralarında anlaşarak değiştirmeleri daha uygun olacaktır.

Kaynakça :

Çevik, Orhan Nuri (1994). Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat (4.bs.). Ankara:Yetkin Yayınları.

Çöklü, Cafer Tayyar (1994). Uygulamada Yapı Kooperatifleri (2. bs.). İstanbul:Omaş Ofset.

Kurtulan, Ahmet (1998). Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması (2. bs.). Ankara:Lazer Ofset.

Türkiye Milli Kooperatifler Birliği 2017 Yılı Çalışma Raporu ve 2018 Yılı İş Programı, 19 Temmuz 2018, http://www.turkey.coop/uploads/menu/2017_%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma_Raporu.pdf, Erişim: 05/10/2019

T.C. Yasalar (10.05.1969) 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, Ankara: Resmi Gazete (13195 sayılı)

Yargıtay 11.HD'nin (24.09.1991) E.1990/422, K.1991/4827 sayılı kararı

Yargıtay 11.HD'nin (29.11.1982) E.5096, K.4999 sayılı kararı

TÜRKİYE'DE JENERİK VE REFERANS İLAÇLARIN KULLANIMINA GENEL BİR BAKIŞ

Yeter DEMİR USLU*

Giriş

Dünya nüfusunun giderek artması, ortalama yaşam sürelerinin uzaması ve diğer sosyal ve kültürel değişimler ile birlikte sağlık hizmetleri günümüzün en önemli konuları arasında yer edinmiştir.

Ortalama yaşam süresinin artması aynı zaman dünya da yaşlı nüfusunun artmasını da beraberinde getirmektedir.

Dolayısıyla bu durum doğrultusunda karşılaşılabacak sağlık problemleri ve kronik hastalıkların sayısında da artış gözükmemektedir.

Bütün bu değişkenler dikkate alındığında sağlık hizmetine duyulan ihtiyaç artarken, yenilikçi ilaçlar hastalıkların engellenmesinde, tedavi masraflarının minimize edilmesinde yardımcı olacak, dolayısıyla ilaç sektöründe tedavilerin yanında yenilikçi ilaçların önemi de katlanarak artmaktadır.

İlaç sektörü gerek üretim hacmi gerek de ticaret kapasitesiyle sağlık harcamalarının büyük bir payını oluşturan sektörlerden biridir.

Ayrıca, faaliyetiyle ve ürettikleriyle insan yaşamını ve sağlığını etkileyen bir sektör olması, bu sektörün önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Dünyadaki nüfusun giderek artması ve yaşlanması, iklim değişiklikleri ve teknolojinin ilerlemesiyle toplumda görülen kronik hastalıkların artması ve farklılaşması farklı tedavi yöntemleri ve ilaçların gelişiminin önemini giderek artırarak beşeri ilaç sektörünü daha önemli hale getirmiştir.

Dünya ilaç pazarı orijinal ürün, jenerik (**eşdeğer**) ürün ve biyobenzer ürün olarak ayrılan yapısıyla üretimi, gelişimi ve politikalarını bu ürünler çerçevesinde düzenleyerek oluşturmaktadır.

Referans ilaç, uzun araştırmalar ve klinik çalışmaları sonucu belli bir hastalık üzerinde olumlu

***Prof. Dr., İstanbul Medipol Üniversitesi Öğretim Üyesi**

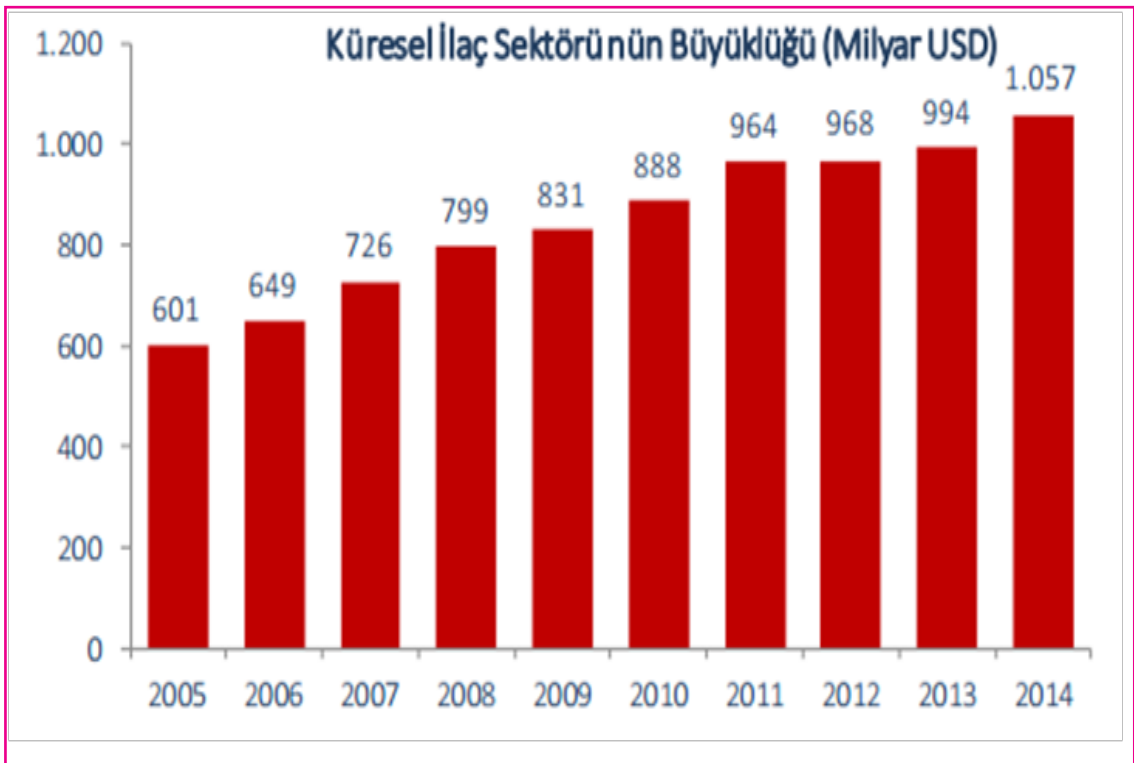
etki yaptığı kanıtlanmış, daha önceden benzeri olmayan temeli patentli bir moleküle dayanır. Orijinal ilaç belli Ar-Ge çalışmaları yapıldıktan sonra Good Manufacturing Practices - İyi Üretim Uygulamaları (**GMP**) süreçleri ve ruhsatlandırma süreçlerinden geçerek piyasaya sürülür.

Patent süresini alan orijinal ilacın patent süresi bitene kadar piyasaya benzer bir ürün çıkarılamaz. Patent süresi biten orijinal ilacın hammaddesinden yararlanılarak üretilen ilaca ise jenerik ilaç denir. Jenerik ilaç uzun Ar-Ge çalışmalarını içermediğinden ve Türkiye'deki firmalarda uygulanan politikalar ve bu çalışmaların yüksek maliyetli olmasından sebebiyle jenerik ilaç üretimine daha ağırlık verilmektedir.

Dünya pazarına göre orijinal ilaçta gelişme pek gösterilemese de jenerik ilaç pazarında son yıllardaki pazar payındaki artış ile Türkiye'deki yerli ve yabancı firmaların gelişimi Türkiye'nin dünya ilaç pazarındaki yerini de yükseltmiştir.

İlaç sektörü, beşeri ve veteriner hekimlikte tedavi edici ve koruyucu olarak kullanılan sentetik, biyolojik, bitkisel ve hayvansal kaynaklı ilaç etkin madde ve yardımcı maddelerin üretilerek sağlık hizmetine sunulmasını sağlayan bir endüstri dalıdır. Sektör ile birlikte pazar payı her yıl giderek artmaktadır (*Ernst & Young, 2011*).

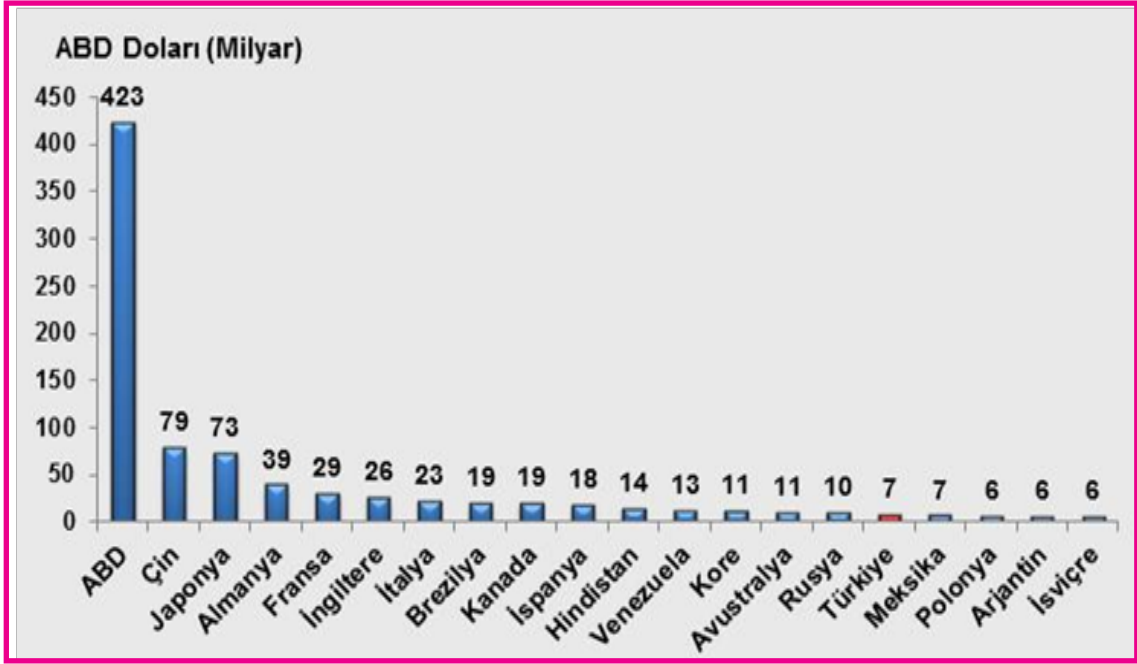
Şekil 1: Küresel İlaç Sektörünün Büyüklüğü

Kaynak: (IMS Health, 2014)

Bu pazar payındaki artış ile birlikte dünya da ilaç pazarı 2005 yılından bu yana ortalama %6,5 hızla büyüyerek 2014 yılında 1.057 milyar dolarlık büyüklüğe ulaşmıştır.

Şekil 2: Dünya İlaç Pazarı

Kaynak: (IMS-PWC-AİFD, 2012)

IMS verilerine göre ise sektör, 2015 yılında 1,08 milyar ABD dolarlık (sabit dolar fiyatı) toplam pazar hacmine ulaşmış olup, dünya ilaç pazarının %95'ine uluslararası alanda faaliyet gösteren şirketler sahip bulunmaktadır.

2015'te dünya ilaç satışlarının yaklaşık %35'ini ABD, %7'sini Çin ve %6'sını Japonya olmak üzere ilk üç ülke toplam satışların neredeyse yarısını oluşturmaktadır.

Türkiye ise 2015 yılında dünya da 16. sıradadır.

Şekil 3: Türkiye'nin Toplam İlaç Pazarı

Kaynak: (IMS, 2016)

Türkiye toplam ilaç pazarı 2010-2015 yılları arasında bileşik bazda yıllık ortalama %5,2 oranında büyümüştür. 2015'te %15,6 büyüme ile 15,87 milyar TL'ye ulaşmıştır.

Kutu ölçeğinde ise %6,8 büyüme ile 1,87 milyar kutu satış gerçekleşmiştir. Ülkemiz, 2016 yılının ilaç sektörü büyüklüğü değerlendirilmesi sonucunda dünyada 16 ve Avrupa'da 6'ncı sırada yer almaktadır.

Fakat gerçekleştirdiği Ar-Ge ve üretim açısından oldukça geride kalarak ekonomiye ve ülkeye değer katacak ürünler üretememektedir.

Ülkemizde gerçekleştirilen Ar-Ge çalışmaları yeni bir molekül üretmekten ziyade var olan molekülleri taklit ederek ürün üretilmesi üzerine yoğunlaşmaktadır.

Türkiye'deki ilaç sektörü değerlendirildiğinde; yerli-ithal ilaç dengesi açısından şu analizleri yapılabilmektedir.

2006 yılından beri kutu olarak ithal ilaç tüketimi %11 artarak %26,8'e ulaşmıştır. Son yıllarda ki veriler dikkate alındığında ise piyasada ki her dört ilaçtan bir tanesinin ithal ilaç olduğu tespit edilmiştir.

Ancak ithal ilaçlar çoğunlukla piyasa değeri yüksek ilaçlar olduğu için TL bazında piyasanın yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

Çok uluslu ilaç firmalarının ülkemiz ilaç sektöründeki payları giderek artmakta, Türk firmalarının satın alınması ve birleşmelerin yapılması ile bu durum daha da netleşmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin ulusal ilaç endüstrisinin geliştirilmesi, güçlendirilmesi ve desteklenmesi ülke sağlık politikalarının en önemli konuları arasında yer almaktadır.

Günümüzde ilaç sektörünün ekonomik anlamda önemli bir durumda olması sektörün uluslararası rekabetteki rolünü artırmaktadır.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde dünyadaki toplam Ar-Ge harcamaların yaklaşık olarak %15'i bu sektör tarafından yapılmaktadır.

Bundan dolayı dünyadaki en büyük üçüncü sektör olan ilaç sektörü ilerleyen yıllarda, özellikle jenerik ilaç alanında olmak üzere daha da büyüyecektir.

Jenerik ve Referans

İlacın Kavramsal Çerçevesi

Referans ilaç, uzun araştırmalar ve klinik çalışmaları sonucu belli bir hastalık üzerinde olumlu etki yaptığı kanıtlanmış, temeli patentli bir moleküle dayanan ve daha önceden benzeri olmayan yeni ilaçlar için kullanılan bir uluslararası terimdir (**AIFD, 2016**).

Referans ilaç üreticileri, patent süresi dolmuş olan ürünlerini, kendileri de eşdeğer (*jenerik*) olarak pazarlarlar.

Jenerik (Eşdeğer) ilaç: Yeni bir ilaç onaylandıktan sonra 20 yıllık patent süresi ve yaklaşık olarak 5-7 yıl arası pazarlama önceliği süresi dolduktan sonra bu referans ürün ile aynı aktif maddeyi aynı miktarda ve aynı farmasötik şekil içinde bulunduran farklı ticari isim altındaki ürünlere jenerik (eşdeğer) ilaç adı verilir.

Jenerik ilaç, orijinal ilaçla aynı etkiyi gösteren ya da gösterdiğini iddia eden, ancak orijinal ürünün

koruma süresi dolmadan piyasaya sunulan kopya ilaçla kesinlikle karıştırılmamalıdır.

Çünkü kopya ilaç: kullanımı, daha yeni, daha etkin ve daha güvenilir tedavileri insanlığın hizmetine sunan orijinal ilaç üretimini olumsuz etkileyen ve yasal olmayan bir durumdur. (İTO, 2007)

Gerek Sağlık Bakanlığı gerekse FDA (U.S. Food and Drug Administration) ve EMEA (Avrupa Birliği İlaç Kurumu) tarafından yapılan düzenlemelere göre:

Şekil 4: Referans İlaç- Eşdeğer İlaç Ruhsat Gerekliliklerinin Kıyaslanması

Ruhsatlandırma Gereklilikleri	Referans	Eş değer
Firma genel bilgisi	✓	✓
Ürün özellikleri (ürün bilgisi, etiket, ambalaj)	✓	✓
Uzman raporu	✓	✓
İlacın bileşimi	✓	✓
İyi Üretim Uygulamaları (GMP)	✓	✓
Başlangıç malzemelerinin kontrolü	✓	✓
Bitmiş ürün kontrolü	✓	✓
Stabilite testleri (etkin madde ve bitmiş ürün)	✓	✓
Pre-klinik çalışmalar	✓	
Klinik çalışmalar	✓	
Biyo eş değerlik		✓

Kaynak: (MN Onkoloji, 2016)

Jenerik ilaç üretiminde klinik araştırmalar yapılmadığından dolayı daha az maliyet ile üretimi sağlanmaktadır. Referans ürünlere göre daha uygun fiyatlar ile satışa sunulmaktadır. Bu nedenle dünya ilaç piyasasında jenerik ilaca olan talep yıldan yıla artmaktadır.

Euler Hermes'in raporuna göre 2009-2015 arasında referans ürünler ilaç pazarında dünya da sadece %4 lük Avrupa da ise %2'lik bir artış göstermiş, jenerik ilaçların ise aynı dönem arasında dünya da %12 Avrupa da ise %9 artış sağlamıştır.

İlaç Sektörünün Türkiye Sağlık Harcamaları İçerisindeki Yeri

2016 yılı verilerine baktığımızda ülke bütçesinden sağlık, eczacılık ve ilaç sektörüne ayrılan payın giderek artmasına rağmen istenilen durumda olmadığı gözükmemektedir.

OECD ülkeleri incelendiğinde Türkiye bu konuda bir çok ülkenin gerisinde yer almaktadır. Sağlık Bakanlığı 2017 Bütçe sunumuna göre; kişi başına düşen ilaç harcaması Türkiye’de **170 ABD** doları iken, **OECD** ortalaması ise **527 ABD** dolarıdır.

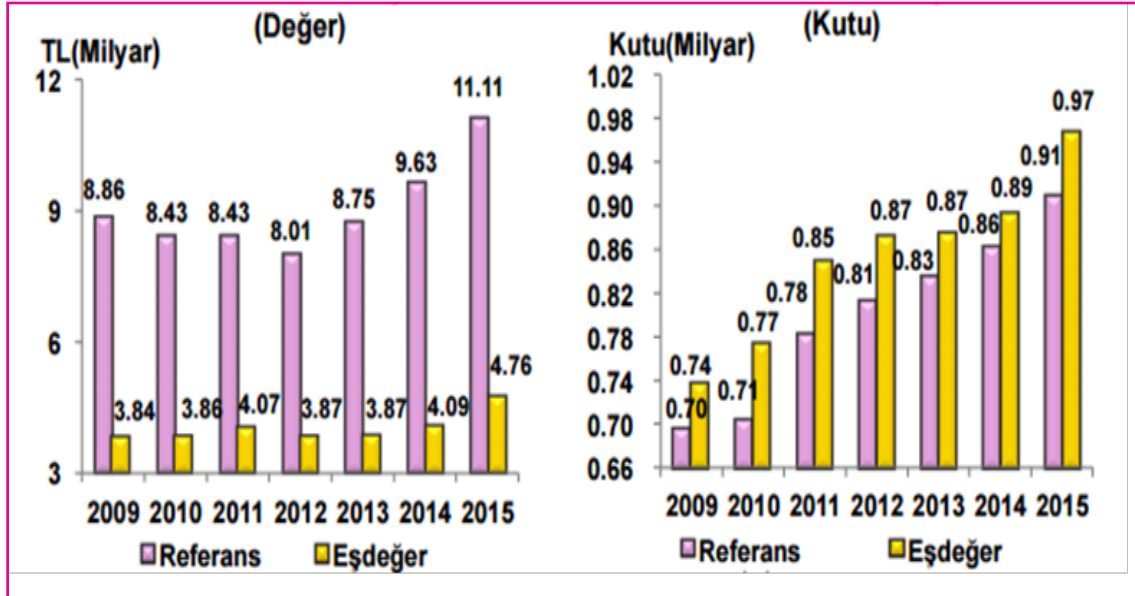
Bu rakamlar dikkate alındığında Türkiye’de sağlık ve ilaç sektöründe yapılan harcamaların ayrılan bütçenin yüksek oluşunu söylemek mümkün değildir.

Sağlık harcamaları içerisinde ilaç harcamaları 2016’da 22,1 milyar olarak gerçekleşmiş, 2017 bütçesinde ise 23,8 milyar olarak gerçekleşeceği öngörülmektedir. Bütçeden ilaca ayrılan payın 24 milyar TL’ye yaklaşmış olması elbette olumlu bir gelişmedir.

Ancak özellikle 2009-2013 yılları arasında uygulanan global bütçe döneminde ilaca ayrılan payın genelde 15-16 milyar TL civarında sabitlendiği, bunun ilaç ve eczacılık alanında daralmaya neden olduğu, eczane ekonomilerinin bu süreçte önemli ölçüde eridiği gerçeği gözlerden uzak tutulmamalıdır.

Yıllık nüfus artışı, yaşam süresinin uzaması ve yaşlanan nüfus, özel sağlık hizmeti sunucularından da hizmet alınması ile sağlık hizmetlerine erişimin eskiye nispetle çok daha kolay hale gelmesi, hekime gitme sıklığının yıllar içerisinde artarak 2016 yılında 8,4’e ulaşmış olması ve artan tedavi harcamaları gibi temel parametreler göz önünde bulundurulmadan ilaç harcamaları uzun süre baskılanmıştır.

Şekil 6: Türkiye’de İlaç Sektörü / Pazarda Referans-Eşdeğer İlaç Dağılımı

Kaynak: (IMS-İEİS, 2016)

Oysa ülkemizde tüketilen ilaç kutu sayısı %202 artış gösterirken, ilaç harcamaları 2002'den bu yana 2016 fiyatlarıyla sadece %10 artış göstermiştir.

2014'te 9,63 milyar TL seviyelerinde olan referans (orijinal) ilaç pazarı kısa zamanda ilaç sektöründeki büyümeye paralel olarak 2015 yılında %15,3 büyüyerek 11,11 milyar TL'ye ulaşmıştır.

Referans piyasasındaki bu büyümenin asıl sebebi ithal referans ürünlerindeki kullanımın artmasından kaynaklanmaktadır. Eşdeğer ilaç pazarında ilaç sektörünün genel büyüme oranından daha fazla büyüme göstererek 2015 yılında %16,4 büyüme ile 4,76 milyar TL değerine ulaşmıştır.

Kutu ölçeğinde ise referans ve eşdeğer ilaçlarda 2011'deki sırasıyla %11 ve %10'luk yüksek artıştan sonra büyüme durağanlaşmış; ancak 2015'te 2012'den bu yana gerçekleşen en yüksek artışa ulaşılmıştır. Sırasıyla referans ve eşdeğer ürünler %5 ve %8 oranlarında artış göstermişlerdir.

Bu artış 2016 ilk 6 ayı itibarıyla referans ilaçların satışı değerinde %13,4 büyüme ile 6,1 milyar TL'ye, hacimde ise %3,7 artış ile 477 milyon kutuya ulaşmıştır. Eşdeğer ilaç pazarı ise pazarın üstünde büyüme göstererek %22, 6 artış oranı ile 2,9 milyar TL'ye ulaşmıştır. Kutu ölçeğinde %7,9'luk bir büyüme ve 528 milyon hacim gerçekleşmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Referans ile jenerik ilaçların farklılıkları vardır. Fakat bir eşdeğer ilacın üretilme aşamasından satışa sunulma aşamasına kadar gerçekleştirilen bütün aşamalar referans ürünlerde gerçekleştirilen aşamalar ile aynıdır.

Sadece referans ilaç üretmek için yapılan **Ar-Ge** ve klinik araştırma ve çalışmaları jenerik ilaç üretiminde yapılmamaktadır.

Günümüzde, referans ilaç üreticisi tarafından gerçekleştirilen deneyler sonucunda başarılı bulunan ve kullanılmasında bir problem görülmediği kanıtlanan ilaçlar ile alakalı klinik araştırmalarının eşdeğer ilaç üreticileri tarafından tekrardan yapılması etik açıdan ve halk sağlığı açısından doğru bulunmamaktadır.

Eşdeğer ilaçlarda da gerekli görülen tüm inceleme ve araştırmalar yapılmakta, etki açısından referans ilaç ile aynı etkiyi sağladığı biyo-eşdeğerlik çalışmalarıyla kanıtlanmaktadır.

Herkes tarafından jenerik ilaçlar referans ilaçlar kadar güvenilir mi sorusu tartışılmaktadır. Fakat jenerik ilaçlar, referans ilaçlardaki aynı etken maddeyi içermektedir ve aynı farmakolojik etkiye sahiptir.

Eğer bir eşdeğer ilacın biyo-eşdeğerliği kanıtlanmış ise referans ilaç ile taşıdığı riskler de aynıdır. Söz konusu bu ilaçlar, **GMP** kurallarına uygun olarak denetlenen tesislerde üretilir.

Eşdeğer ilaçların referans ilaçlara nazaran daha ucuz olmasının sebebi kalite durumuyla çok alakalı değildir.

Asıl sebep jenerik ilaçların üretiminde referans ilaç üretimi esnasında gerçekleşen klinik araştırmalar ve çalışmaların yapılmamasından dolayı maliyetlerin daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

Eşdeğer ilaçlar, fiyat açısından referansı olduğu ilaca göre, ülkeden ülkeye değişkenlik göstermekle birlikte %20 – %80 oranları arasında daha ucuzdur.

Ayrıca eşdeğer ilaçların kalitesi, güvenilirliği ve etkinliğinin kontrolü de diğer tüm ilaçlar gibi, ürüne ruhsatı verecek olan sağlık kuruluşu tarafından garanti altına alınır.

Her alanda giderek büyüyen ilaç sektörüne, verilen önem ve yapılan yatırım artmaktadır. Türkiye’de de ilaç sektörüne verilen önem günden güne artmakla birlikte, dünya pazarıyla doğrusal olarak ilerleme göstermektedir.

Fakat Türkiye’deki ilaç bazında büyüme referans ürünlerden daha çok jenerik ürünlerin artmasından kaynaklanmaktadır.

Bunun sebebi de Türkiye’deki yerli firmaların orijinal ürün üretmek için risk almamalarının yanında bu Ar-Ge çalışmasını gerçekleştirecek altyapıya sahip olmaması ve referans ürün maliyetinin jenerik ürün maliyetine göre daha fazla olması jenerik ürün üretimini arttırmıştır.

Jenerik ilaçlar referans ilaç üretimini kısıtlıyormuş gibi gözükseler de referans ilaç ve jenerik ilaç birbiri ile bağlantılı ilerdir.

Referans ilaç piyasaya öncülük ederek etken madde ve klinik araştırmalarla yeni bir ilaç üretimini sağlar.

Patent süresinin bitmesiyle etken maddesi kullanılarak jenerik ürün üretilir. Yani referans ürün olmadan jenerik ürün piyasası gelişemez.

Jenerik ürünlerde yeteri kadar denetim olmazsa, bunun sonucunda referans ürün ile aynı endikasyona sahip olmayan jenerik ürünler piyasaya çıkar.

Bu durumda insan sağlığını tehdit eder.

Bu nedenle devletin jenerik ürünler için denetimlerini sıkı tutması gerekmektedir. Orijinal ilaçların patent süreleri boyunca muadili olarak kopya ilaç üretimini tamamen engellenmesi sıkı denetimlerle sağlanır.

Bu sayede orijinal ilaçlar patent süresince sadece firma tarafından üretilerek satışa sunulmaktadır.

Bu durumda firmanın satış miktarında bir azalma olmasının önüne geçilmiş olunur.

Sonuç olarak bu denetimler sayesinde orijinal ilaç satışının garanti altına alınması orijinal ilaç üretimi açısından bir teşvik niteliği taşımaktadır.

Jenerik ilaçların piyasaya çıkmasında devlet politikaları ve ruhsat süreleri kısaltılarak ilacın daha erken piyasaya çıkması sağlanabilir.

Jenerik ilaçların referans ürün ile aynı etken maddeye sahip olduğunu duyurmak için hekimler, kamu spotu vb. araçlarla hastaları bilgilendirerek gerekli sağlık bilinci oluşturulmalı ve jenerik ilaçların kullanımının artırılması ile birlikte sağlık ekonomisine katkıda bulunulması sağlanmalıdır.

Kaynaklar

- İ. F. D. (2012). Türkiye ilaç sektörü vizyon 2023 raporu. Araştırmacı İlaç Firmaları Derneği, Erişim Tarihi: 15.06.2019
- Balçık, P. Y., & Karsavuran, S. (2012). Dünyada ve Türkiye’de İlaç Fiyatlandırması. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 15(2), 38-67.
- Ernst & Young, (2011). Dünya’da ve Türkiye’de İlaç Sektörü.

- Euler Hermes, Erişim: <http://www.eulerhermes.com.tr/tr/basinodasi/haberler/Pages/dunya-ilac-Sektoru-jenerik-urunler-ile-buyuyor.aspx> , Erişim Tarihi: 3.04.2019
- FDA, Erişim: <https://www.fda.gov/Drugs/default.htm> , Erişim Tarihi: 07.09.2019
- İ. E. İ. S (2016). Türkiye İlaç Sektörü 2015 Raporu.
- İEİS, Temel Göstergeler, Erişim: <http://www.ieis.org.tr/ieis/tr/indicators/32/dunya-ilac-pazari> , Erişim Tarihi: 05.04.2019
- İTO, (2007). Jenerik İlacın Önemi ve Sorunları Semineri, Yayın No: 2007-72, ISBN -978-9944-60-242-6, İstanbul
- Kaya Sarsın, D. (2016). İlaç Sektörü. İş Bankası, İktisadi Araştırmalar Bölümü.
- Mau, M. K., Sinclair, K. I., Saito, E. P., Baumhofer, K. I. N., & Kaholokula, J. K. A. (2009). Cardiometabolic health disparities in native Hawaiians and other Pacific Islanders. Epidemiologic reviews, 31(1), 113-129.
- Mustafa Nevzat İlaç, Erişim: http://www.mnonkoloji.com/mn_onkoloji/es_deger_ilac.aspx , Erişim Tarihi: 12.04.2017
- TÜİK, (2015), Sağlık Harcamaları İstatistikleri 2015.
- Türk Eczacılar Birliği “2016’da Sağlık, İlaç Ve Eczacılık Alanında Neler Oldu?” Erişim Tarihi: 12.04.2019
- Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, (2016). İlaç ve Eczacılık Ürünleri Sektör Raporları.

DEMOGRAFİK DÖNÜŞÜMLER IŞIĞINDA YAŞLILIK DÖNEMİNE BAKIŞ

Sıdıka BULUŞ*

Giriş

Yaşlanma, son yıllarda tıp biliminden sosyolojiye, psikolojiden mimariye birçok bilim alanında önem kazanan bir kavram halini almıştır.

Bu durumun başlıca nedeni ise tüm dünyada hızlı bir şekilde artış gösteren yaşlı nüfusu, diğer bir deyişle nüfusun yaşlanmasıdır (*Varişli, 2017: 28*).

Dünyada demografik alanda “*nüfuslaşma*” ve “*yaşlanma*” adı verilen iki değişim yaşanmaktadır.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde “*nüfuslaşma*” adı verilen hızlı nüfus artışı söz konusudur ve bunun sonucunda sorunlar (*yoksullaşma, işsizlik, göç vs.*) giderek ağırlaşmaktadır.

Özellikle gelişmiş ülkelerde genç nüfusun azalması ve yaşlı nüfusun artması gündemde bulunmaktadır (*Kalinkara, 2014: 71*).

Nüfusun yaşlanması, bir nüfusun yaş yapısının değişerek, o nüfustaki çocukların ve gençlerin payının azalması ve yaşlı insanların (*60 yaş üstü veya 65 yaş üstü*) payının göreceli olarak artmasıdır.

Küresel yaşlanma süreci “*demografik dönüşüm*” olarak da adlandırılmaktadır.

Bu dönüşümde nüfusun yaş grupları yapılanması şekil değiştirmekte, mortalite ve fertilitede azalma ile birlikte doğumdan sonra beklenen yaşam süresinde artış olmakta ve çocuk ve gençlerin nüfus içinde oranı azalırken yaşlıların yüzdesi artış göstermektedir (*Mandiracioğlu, 2010: 39*).

Nüfusların yaşlanması, demografik geçiş sürecinin bir sonucudur.

* *Sosyal Hizmet Uzmanı, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi*

Yüksek ölümlülük ve ardından yüksek doğurganlık düzeyinde meydana gelen azalmaya paralel olarak yaşam süreleri de uzamıştır.

Ayrıca, nüfusların yaş yapılarında da değişiklikler olmuş ve genç yaş gruplarından ileri yaş gruplarına doğru bir geçiş yaşanmaya başlanmıştır.

Doğurganlıktaki düşüşün yaşlı nüfusun artmasındaki en temel belirleyici olduğu söylenebilir. Ölümlülük düzeyindeki değişimler de yaşlı nüfusun sayısal büyüklüğünün belirlenmesinde önemli bir göstergedir.

Genel ölümlülük ve özellikle çocukluk dönemi ölümlülük düzeyindeki iyileşmeler, daha fazla insanın daha uzun süre hayatta kalacağı ve dolayısıyla da doğumdan beklenen yaşam süresinin de uzayacağı anlamına gelmektedir (**Tezcan ve Seçkiner, 2012: 2**).

Demografik yaşlanma öncelikli üç faktöre bağlıdır;

1. İyi beslenme, halk sağlığı ve tıbbi bakımın ölüm oranlarını aşağıya doğru çekmesi,
2. Bebek ölüm oranları ile birlikte doğurganlık hızında azalma, evlilik ve doğum kontrolüne yönelik toplumsal davranış değişiklikleri, kadının sosyal statüsünün artması ve
3. Nüfus yapısı ile ilgili çeşitli faktörler (uluslararası göç yaşlı nüfusta patlama, vb.) (**Kalınkara, 2014: 75**).

Dünya Nüfus Yapısındaki Değişimler

Birleşmiş Milletlerin “**Dünya Ekonomik ve Sosyal Araştırması 2007**” (World Economic and Social Survey 2007) Yaşlanmakta Olan Dünyada Gelişim Raporunda ;

- Yaşam beklentisinin 1950-55’ de 47’ den, 2000-2005’ de 65’e ulaştığı, 2045-2050 yıllarında ise 75’e ulaşacağı öngörülmektedir.
- Bu süreçte 1950-55’den 2000-2005’e kadın başına doğum sayısı 5.0’ den 2.6’ya düşmüş, 2045-50’lerde ise 2.0 çocuğa düşmesi beklenmektedir.

Gelişmiş ülkelerde şimdiden bu rakam 2.0’ nin altına düştüğü halde geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde nüfus baskısı hala sürmektedir.

Ancak bundan sonraki aşamada dünya demografik değişimler ve bu değişimlerin yarattığı sorunlarla yüz yüze gelecektir.

Özellikle çocukların ve çalışma yaşındaki yetişkin nüfusun oranındaki azalma nedeniyle yaşlı bireylerin oranında artış olacaktır.

Yaşlı nüfustaki bu artış sağlık bakımı ve desteğe yönelik toplumsal politikaları da önemli ölçüde etkileyecektir (**Kalınkara, 2014: 78**).

Dünyada en fazla yaşlı artışı 2008- 2040 arasında % 316 ile Singapur’da gerçekleşmesi beklenmektedir. 2000 yılında yaşlı nüfusun %62’si gelişmekte olan ülkelerde yaşıyorken 2030’da bu oran % 75-80’e ulaşacaktır.

Günümüzde sayısal olarak en fazla yaşlı (106 milyon) Çin'de yaşamaktadır.

Ardından Hindistan (59.6 milyon), Amerika Birleşik Devletleri (38.7 milyon) ve Japonya (27.7 milyon) gelmektedir. Türkiye'de yaşayan yaşlı sayısı ise 5.1 milyondur ve dünya sıralamasında 19. sırada bulunmaktadır (**Mandıracioğlu, 2010: 40**).

2050 yılında gelişmekte olan ülkelerden Çin (437 milyon), Hindistan (324 milyon), Endonezya (70 milyon) ve Brezilya'da (58 milyon) yaşayan yaşlı sayıları, dünyada ilk sıralara yerleşecektir.

Günümüzde, dünyada yaşlıların nüfus içinde yüzdesinin en fazla olduğu kıta, Avrupa ve en az olduğu kıta ise % 5 ile Afrika'dır.

2050 yılına gelindiğinde, Avrupa'da yaşlı nüfus oranı % 37'e çıkarken Afrika'da % 10 olacağı tahmin edilmektedir.

Günümüzde, toplam nüfus içinde yaşlıların yüzdesinin en yüksek olduğu ülkeler;

Japonya,

Avusturya,

İspanya,

Çek Cumhuriyeti,

Slovenya,

Yunanistan,

İsveç

ve İtalya'dır (Mandıracıoğlu, 2010: 40).

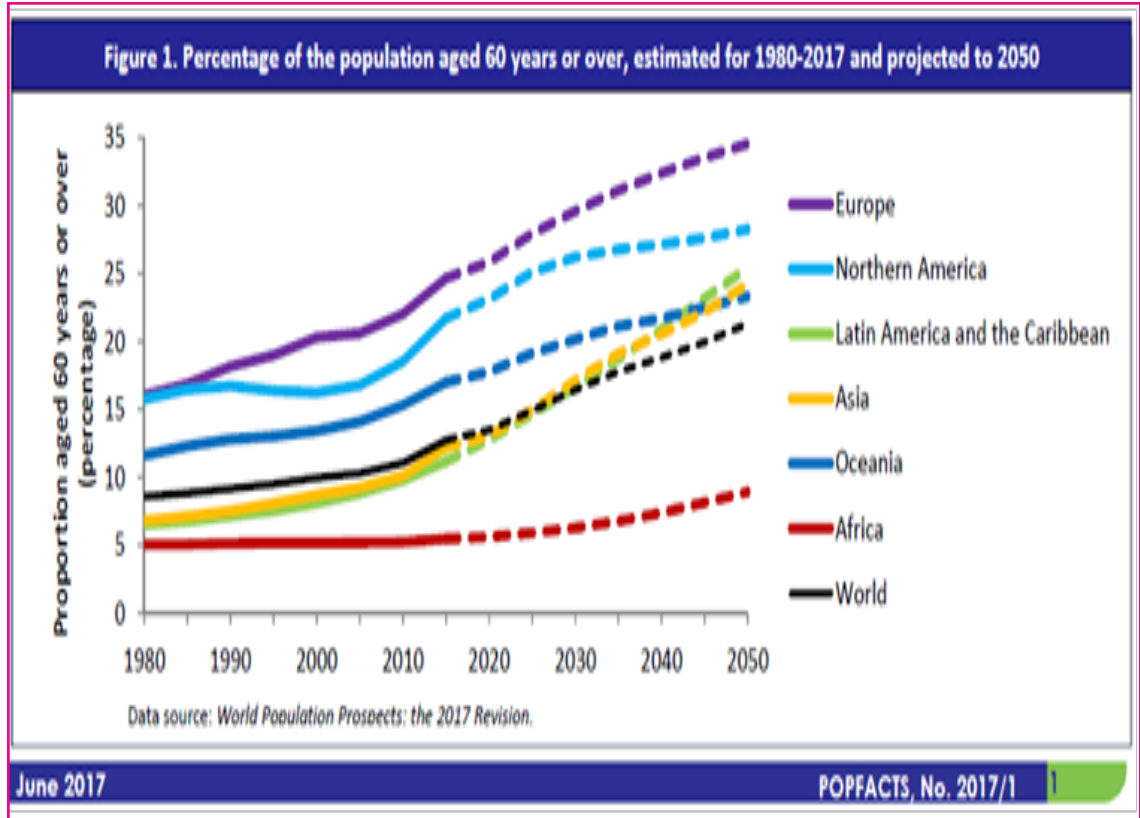
2010 yılında, tahmini 524 milyon insan 65 yaşın üzerindiydi ve dünya nüfusunun yüzde 8'ini oluştuyordu. 2050 yılına kadar, bu sayının dünya nüfusunun yüzde 16'sını temsil eden yaklaşık 1,5 milyara yaklaşması bekleniyor.

2010-2050 yılları arasında, daha az gelişmiş ülkelerdeki yaşlıların sayısının, gelişmiş ülkelerdeki yüzde 71'lik bir artışla kıyaslandığında, yüzde 250'den fazla artacağı tahmin edilmektedir (*WHO, 2017: 10*).

60 yaş ve üzerindeki küresel nüfusun oranı 1980'de yüzde 8,5 iken, 2017'de yüzde 12,7'ye yükseldi. Önümüzdeki yıllarda artmaya devam etmesi, 2030'da yüzde 16,4'e, ve 2050'de yüzde 21,3'e ulaşması beklenmektedir.

Nüfus yaşlanması evrensel bir fenomendir; 2017 yılında en az 90.000 nüfusu olan her ülkenin, 60 yaş ve üzerindeki oranlarında 2050 yılına kadar artış olacağı tahmin edilmektedir (*United Nations, 2017: 6*).

Avrupa, hemen hemen bütün alanlarda demografik dönüşüm sürecine giren ilk bölge olarak tespit edilmiştir. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında doğurganlık oranlarındaki azalmaların yanı sıra doğumdan beklenen yaşam süresinde artışlar meydana gelmiştir.

Sonuç olarak, bugünün Avrupa nüfusu altı kıta içerisinde en yaşlısıdır ve nüfusun yüzde 25'ini 60 yaş ve üstü bireyler oluşturmaktadır.

Avrupa'nın önümüzdeki on yıllarda en yaşlı bölge olarak kalması 2050 yılında ise nüfusun yüzde 34'ünün 60 yaş ve üzerinin oluşturması öngörülmektedir.

Avrupa'yı sırasıyla Kuzey Amerika (yüzde 28), Latin Amerika ve Karayip'ler (yüzde 25), Asya (yüzde 24) ve Okyanusya (yüzde 23) izlemektedir.

Afrika'daki birçok ülke demografik dönüşüm sürecinin ilk aşamalarında; 2017 yılında yaşlı nüfus Afrika nüfusunun yüzde 5'inden fazlasını oluşturuyordu, ancak bu oranın 2050'ye kadar iki katına çıkması beklenmektedir (**United Nations, 2017: 11**).

1980'den 2017'ye kadar dünyada 60 yaş ve üzeri yaşlıların sayısı ikiye katlanarak 382 milyondan 962 milyona çıktı.

2017 ile 2030 arasında ise yüzde 46 oranında artarak 1,4 milyara çıkacağı ve 2050 yılına kadar, yaşlı nüfusun 2017'deki büyüklüğünün iki katına çıkarak yaklaşık 2.1 milyara ulaşacağı bekleniyor.

Bu artış, tüm bölgelerde, Afrika, Latin Amerika ve Karayipler'de giderek artan sayıda yaşlı nüfusun varlığını yansıtırken, Asya'nın yaşlı nüfusunda ise hızlı bir artış beklenmektedir (**United Nations, 2017: 11**).

Asya, 2017 yılında 60 yaş ve üzeri 549 milyon insanla küresel yaşlı nüfusun yüzde 57'sine ev sahipliği yaparken 2050 yılında bu oranın yüzde 61'e çıkması öngörülmektedir.

Latin Amerika ve Karayipler'deki 76 milyon yaşlı nüfus 2017 yılında küresel yaşlı nüfus toplamının yüzde 8,0'ını oluştuyordu.

2017 yılında Afrika , diğer kıtalara nazaran daha az sayıda yaşlı nüfusa ev sahipliği yaparak 69 milyon ile dünya toplamının yüzde 7,1'ini temsil etmiştir.

2050 yılında, Afrika'nın 226 milyon büyüklüğünde yaşlı nüfusu, dünya çapında yaşlı nüfusun yüzde 10,8'ini oluşturması beklenmektedir (**WHO, 2017: 15**).

Avrupa ve Kuzey Amerika'nın, yaşlı birey sayısında diğer bölgelere kıyasla daha yavaş artış gerçekleştirmesi öngörülmektedir.

Sonuç olarak, Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da yaşayan yaşlıların oranının düşmesi bekleniyor.

2017'de Avrupa'nın 60 yaş ve üstü 183 milyon insan, dünya genelinde yaşlı kişilerin yüzde 19'una karşılık gelirken, bölgedeki yaşlı kişilerin sayısı 2050'de 247 milyon olacağı tahmin edilmektedir,

Avrupa'nın dünya üzerindeki yaşlı nüfus oranı yüzde 11,8'e düşeceği öngörülmektedir.

Benzer şekilde, Kuzey Amerika'da 60 ve üzeri yaştaki insanların sayısının 2017'de 79 milyondan 2050'de 123 milyona yükseleceği tahmin edilmektedir.

Böylece Kuzey Amerika'da dünya üzerindeki yaşlı nüfus oranı yüzde 8,2'den yüzde 5, 9'a düşmesi beklenmektedir (United Nations, 2017: 18).

Türkiye'de Demografik Dönüşümün

Aşamaları

Türkiye'nin yaşadığı demografik dönüşüm sürecini 1923-1955 yılları arasındaki pronatalist (*doğurganlığı artırıcı*) nüfus politikalarının hâkim olduğu ilk dönem, antinatalist (*doğurganlığı azaltıcı*) politikalara geçiş yapılan 1955-1980 dönemi ve son olarak antinatalist politikaların yerleşmiş olduğu 1980 ve sonrasındaki dönem olmak üzere toplam üç dönem olarak ele almak mümkündür (**Çuhadar ve Lordoğlu, 2016: 72**).

Türkiye'de ilk nüfus sayımı Cumhuriyet'in ilanından 4 yıl sonra 1927 yılında yapılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın sonrasında gerçekleşen bu sayımda Türkiye'nin nüfusu 13,6 milyon olarak tespit edilmiştir.

Uzun yıllar süren savaş koşulları sonrasında barış dönemine girilmesiyle nüfusumuz hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır.

Türkiye'nin nüfusu, nüfus artış hızının binde 28 ile en yüksek seviyeye ulaştığı 1950'li yılların ortalarında 24 milyona; 1960'lı yılların başında ise 1927 seviyesine göre iki kat artarak 28 milyona yükselmiştir.

Türkiye'de nüfus artış hızı, 1960'lı yıllar ile birlikte azalmaya başlayarak 1970'lerde binde 25'e; 1980'lerde binde 20'ye; 2000'lerde ise binde 15'e gerilemiştir.

Günümüzde binde 13 seviyesinde olan nüfus artış hızının Cumhuriyet'in 100.yılı olan 2023 yılında binde 9 seviyesine düşeceği öngörülmüştür (**Koç vd, 2008: 6**).

Türkiye'nin 2000'li yıllardan başlayarak yeni bir demografik rejime girdiği görülmektedir.

Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan ve günümüze kadar devam eden süreçte sosyo ekonomik alanda ve özellikle son yıllarda anne ve çocuk sağlığı göstergelerinde gözlenen olumlu gelişmeler beş yaş altı çocuk ölümlerinin ve kadın başına düşen doğum sayısının önemli ölçüde azalmasına yol açarak Türkiye'yi Demografik Dönüşüm Kuramı'nda sözü edilen üçüncü yani son aşamaya taşımıştır.

Demografik dönüşümün bu aşamasında Türkiye nüfusu artık yüksek doğurganlık ve ölümlülük hızlarına sahip genç bir nüfus olmaktan çıkarak, düşük doğurganlık ve ölümlülük hızlarına sahip ve gittikçe yaşlanan bir nüfusun özelliklerini kazanmaktadır (**Koç vd, 2008: 4**).

Yaşlı nüfus (65 ve daha yukarı yaş) 2014 yılında 6 milyon 192 bin 962 kişi iken son beş yılda %16 artarak 2018 yılında 7 milyon 186 bin 204 kişi oldu.

Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2014 yılında %8 iken, 2018 yılında %8,8'e yükseldi.

Yaşlı nüfusun %44.1'ini erkek nüfus, %55.9'unu da kadın nüfus oluşturdu.

- Nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı nüfus oranının 2023 yılında %10,2, 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörüldü.
- Yaşlı nüfus yaş grubuna göre incelendiğinde; 2014 yılında yaşlı nüfusun %60,9'u 65-74 yaş grubunda, %31,4'ü 75-84 yaş grubunda %7,7'si 85 ve daha yukarı yaş grubunda iken 2018 yılında % 62,2'si 65-74 yaş grubunda %28,6'sı 75-84 yaş grubunda ve %9,2'si 85 ve daha yukarı yaş grubunda yer aldığı görüldü (TÜİK, 2018).

Türkiye nüfusunun yaş yapısının değişimine geniş yaş grupları temelinde bakıldığında, üç önemli dönüşüm göze çarpmaktadır.

Bunlardan birincisi, daha önce de vurgulandığı gibi, Türkiye nüfusunun doğurganlık seviyesindeki azalmanın ve ölümlülük koşullarındaki iyileşmenin bir sonucu olarak zaman içinde genç nüfus yapısına sahip olmaktan çıkarak gittikçe yaşlı nüfus yapısına dönüşmesidir.

İkincisi, 15 yaşından küçük olan nüfusun payının, yine özellikle doğurganlık seviyesindeki azalmanın bir sonucu olarak, zaman içinde azalmasıdır.

Türkiye'de 1935 yılında nüfusun yüzde 41'ini oluşturan bu nüfus grubu, 2008 yılında yüzde 26 seviyesine gerilemiştir.

Bu nüfus grubunun payı 2023 yılında yüzde 22 seviyesine inecektir.

Bu gelişme Türkiye'nin genç nüfus özelliğini kaybetmekte olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Üçüncü gelişme ise, çalışma çağındaki nüfusu oluşturan 15-64 yaş nüfusunun zaman içindeki artışıdır (**Kara ve Tekin, 2018: 7**).

Demografik Değişimlerin Yaşlı Nüfus Üzerindeki Etkileri

Dante, yaşlılığın 50 yaşında başladığını kabul ederken günümüzde bu yaş dilimi **"orta yaş"** olarak kabul edilmektedir.

Yaşlılık, toplumun gelişmesine, bireysel sağlık durumuna sosyal ve psikolojik duruma bağlı değişken olarak, yaşanılan çağa ve bölgeye göre farklılaşan subjektif bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (**Tufan, 2016: 132**).

Endüstrileşme olgusu ile başta gelişmiş ülkeler olmak üzere gelişen sağlık koşulları, teknolojik

ilerlemelerle birlikte demografik geçiş teorisi adı altında açıklanan düşük doğurganlık ve düşük ölüm oranlarına geçiş süreci gibi nüfusun yaş yapısında birtakım değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur.

Özellikle dünya genelinde yaşlı nüfusun artması ve nüfusun yaşlanmasının getirdiğı sosyal ve ekonomik sorunlar ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerini, sağlık harcamalarını, kamu emeklilik sistemlerini, işgücü piyasalarını, istihdamı ve sürdürülebilir gelişmeyi olumsuz yönde etkilemektedir (*Uyanık ve Başyigit, 2018: 273*).

Dünya genelinde yaşlı nüfusun hızlı bir şekilde artması, sosyal hizmetlerden sağlık hizmetlerine, ekonomik ve sosyal koşullardan çevre düzenlemelerine pek çok alan üzerinde etkili olmaktadır.

Bu nedenle yaşlanma ve yaşlılık döneminin bütüncül olarak gözden geçirilmesi, yaşlı bireylerin mikro, mezo ve makro düzeyde ihtiyaçlarının (*Özmete, 2019: 18*) giderilmesi için yeni sosyal refah sistemlerini gerekli kılmaktadır.

Nüfusun yaşlanması toplumsal harcama kategorilerini artırmaktadır.

En büyük harcama alanı “**sağlık bakımı**” ile ilintilidir, sağlık harcamalarının maliyeti yaşlı nüfustaki artış kadar dramatik olacaktır.

Yaşlı nüfustaki artış, yaşlılığa bağlı felç, bunama, kanser gibi hastalıklara rastlanma sıklığının hızla yükseleceğı anlamına gelir.

Alzheimer ve diğer nedenlere bağlı bunamanın, tüm dünyada 80 yaş üzerindeki her 5 kişiden birini içine almak üzere, toplam 22 milyon kişiyi etkilemesi beklenmektedir.

Hükümetler sağlık bakımında hükümetin rolünü azaltma, kazançlardan ve tüketimden yüksek vergiler alma arasında sert önlemlerle karşı karşıyadır.

İkinci en büyük harcama alanı “**eğitim**”dır ve yaşlı nüfusla birlikte harcamalar düşme eğilimi gösterecektir. “**Sosyal güvenlik sistemi**” ise kendini hissettiren önemli problemlerin başındadır.

Son yıllarda pek çok ülkede emeklilik sisteminin finansal sürdürülebilirliği ile ilgili güçlüklerle karşılaşmaktadır (*Kalınkara, 2009: 173*).

Bu durum demografik dönüşüm sürecinin doğru anlaşılmasının önemli olduğunu göstermektedir. Nitekim artan yaşlı nüfusunun toplumların geleceğı üzerindeki etkileri de kaçınılmaz olacaktır.

Kaynakça

Çuhadar, S., Lordoğlu, K., (2016). Demografik dönüşüm sürecinde Türkiye’de yaşlanma ve sorunlar. İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, s.63-80.

Kalınkara, V., (2009). Dünyada demografik değişim dinamikleri: Yaşlı nüfus artışının yaratacağı toplumsal ve ekonomik sorunlar. V. Ulusal Yaşlılık Kongresi, Mayıs 2009, Sivas. (s. 163-171).

Kalınkara, V., (2014). Türkiye’de siyasi partilerin seçim bildirgelerinde yaşlılara yönelik yaklaşımları ve gerçekleştirilme düzeyleri. IV Ulusal Yaşlılık Kongresi, 22-23 Kasım 2007, Ankara. (s. 270-281).

Kara, F., Tekin, Ç., (2018). Dünya’da ve Türkiye’de Yaşlılık. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi. (s. 219-229).

Koç, İ., Eryurt, M.A., Adalı, T. Seçkiner, P. (2008). Türkiye’nin demografik dönüşümü. TNSA. (s.1-73).

Mandıracıoğlu, A., (2010). Dünya’da ve Türkiye’de yaşlıların demografik özellikleri. Ege Tıp Dergisi.(s. 39-45).

Özmete, E. (2019). Yeni Yüzyılda Yaşlanma İçin Gündem: Temel Kavramlar ve Yaklaşımlar. Yaşlılık ve Sosyal Hizmet, s. 11-29.

Population Facts, (2017). Population ageing and sustainable development, United Nations Department of Economic and Social Affairs. (s. 1-4).

Tezcan S., Seçkiner P., (2012). Türkiye’de demografik değişim; Yaşlılık Perspektifi. HASUDER,1:19

Tufan, İ.(2016). Antik Çağ’dan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma. Geliştirilmiş 2. Basım Nobel Akademik Yayıncılık.

TÜİK, (2018). TÜİK’ten İstatistiklerle Yaşlılar Raporu (2018). <https://www.brandingturkiye.com/tuikten-istatistiklerle-yasli-raporu-2018/>

United Nations (2007). World Economic and Social Survey 2007. Development in an Ageing World.

Uyanık, Y., Başyigit, R. (2018). Demografik Yapı İçinde Yaşlı Nüfusun Görünümü ve Aktif Yaşlanma Yaklaşımı Perspektifinde Politika Örnekleri. İş ve Hayat Dergisi, s. 273-310.

Varışlı, B. (2017). Türkiye’de Yaşlanma ve Demografi. Gerontoloji, Kapsam. Disiplinlerarası İş Birliği, Ekonomi ve Politika, 1. Cilt, s.27.35.

WHO. (2017). Global Health and Ageing. s. 1-32.

Yüceşahin, M. (2011). Küresel Bir Süreç Olarak Demografik Dönüşüm: Mekansal Bir Değerlendirme. Coğrafi Bilimler Dergisi. (s.11-27).

ENDÜSTRİ 4.0' IN BAŞARISI İNSAN KAYNAĞINA BAĞLI

Saltuk Aziz GÖKALP*

Endüstri 4.0 günümüzde sıklıkla duyduğumuz bir kavram.

Bu kavramın günümüzde bu kadar sık duyulması ise hızla ilerleyen teknoloji ve bilgi çağı. Şirketlerin rekabetçi ortamda ayakta kalabilmesi ve hızlı atılımlar gerçekleştirmesi bu çağa ayak uydurabilmesine bağlı.

Şirketlerin bilgisayar altyapısına önem vermesi ve bu altyapının güvenliğini sağlaması ise önemli bir süreç.

Ancak bu sayede güvenli enformasyona sahip olmak mümkün.

Yazılım, siber güvenlik, otomasyon gibi kavramları sıkça duymaktayız.

Özellikle 2010 yılından itibaren artan oranda bir teknoloji devrimi söz konusu.

Artık işletmelerin gündeminde ilk sıralarda yeni yazılımlar ve ağ güvenliği konuları ön plana çıkmakta.

Endüstri 4.0 olarak da adlandırılan bu çağda emek yoğun teknolojiden ziyade makineleşmeye dayalı ve otomasyon sistemine elverişli yapılar kurulmakta.

Evet, yazılım ve yazılımların her gün daha da geliştirilmesi verimlilik açısından kaçınılmaz ancak yazılımın kodlanması ve geliştirilmesi aşamasında insan kaynağının etkisi ise göz ardı edilemez.

İnsanlar düşünür ve bilgisayarlara komut verir.

Bilgisayar ise hesaplar. Bilgisayar komutsuz bir işlem yapamaz.

Bu sebeple insan faktörü önemli.

***Yönetim Bilimleri Uzmanı, Kırıkkale Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Doktora Öğrencisi,
T.C. Milli Eğitim Bakanlığı İLKSAN Genel Müdürlüğü, (sgokalp@ilksan.gov.tr)**

Devrim Başlıyor

Endüstri devrimi, buharlı makinelerin icadı ile başlayarak, iş bölümüne dayalı seri üretime geçiş ile devam etmiş, 1970'lerde ilk bilgisayarın bulunması ile hız kazanmış ve günümüzde artık otomasyon sistemlerinin artması ile doruk noktasına ulaşmıştır.

Özellikle otomasyon sistemleri ile fabrikalar insan emeği olmaksızın seri üretim gerçekleştirmekte ve maliyetleri en aza indirmeye çalışmakta. Ancak şunu unutmamak gerek: **İNSAN**

Devrimler bir sistemin köklü değişimini yansıtır.

Bu köklü değişim ile kültürel, toplumsal ve ekonomik olarak da bir değişim gerçekleşir.

Bundan üretim ve pazarlama süreçleri de nasibi alır.

Devrimin kaynağı ise her zaman için yeni fikirlerdir. Bu fikirler, güçlü bir destek bulması halinde somutlaşır ve devrimin temeli atılır.

İşte buharlı makinelerin icadından başlayarak günümüze kadar ulaşan ve gelecek yüzyılda da kendisini yapay zekaya bırakması düşünülen bu süreç, esaslı bir devrim.

Doğru Bilgi ile İlerleme

Küreselleşen dünyada bilgi ve bilgiye ulaşım örgütler ve toplumlar açısından her zaman için birincil önceliklerin başında gelmekte.

Bilginin teknolojiye ve ekonomiye yön vermesi ile artık sağlıklı ve doğru bilgiye ulaşmak da büyük önem taşımakta.

Bu sebeple bilginin güvenilir kaynaktan ve güvenli bir şekilde ulaşması da örgütlerin üzerinde durduğu konuların başında gelmekte.

Bu bakımdan internet ve internetin gelişim süreci de önem arz etmekte.

İnternet ve sosyal medya çağımızda bilgiye ulaşım ve bilginin paylaşımında hayatımızın en büyük bölümünü oluşturmaktadır.

Bilgi tüm örgütler için vazgeçilmez bir kaynak.

Doğru bilgiye hızlı ve güvenli ulaşabilmek ve bu bilgiyi bir kazanç haline getirebilmek tüm örgütlerin gündeminde.

Ekonomik sektörde tüm kazanç getirici unsurların bilgiye dayalı olması ve doğru bilginin maliyeti de kurumsal firmalar tarafından önemsenmesi gereken bir husus. İnsan kaynağı kuvvetli olan, sermayesi güçlü olan ve teknolojik gelişmeleri takip ederek bunları kullanabilen örgütler bilgiye erişim imkanlarına da sahip olacak.

Bu bakımdan yazılım, donanım ve ağ güvenliği açısından yapılması gereken yatırımların hayata geçirilmesi, örgütlerin sürdürülebilirliği açısından önemli çalışmalar arasında yer almakta.

Neden İnsan?

İnsanın olmadığı bir sistemde üretim, maliyet, verimlilik vb. hiçbir kavram da anlam bulamayacak.

Otomasyon sistemlerinin devreye girmesi için bilgisayarlı sistemler lazım ve bu bilgisayarların üretimini yapacak olan; **İNSAN**...

Sistemin bir fabrikada üretimi gerçekleştirmesi için o sisteme yazılım yüklenmesi lazım ki bu yazılımı yazacak olan; **İNSAN**...

Özetle; **İNSAN** unsurunu yönetim sürecinde arka plana atmak ve önemsememek, otomasyon sisteminin de çöküşü demek.

Örneğin, çoğu markette artık kasiyerlerin daha az olduğunu görmekteyiz. İnsansız kasalar moda olmakta.

Bireyler alışverişlerini yaptıktan sonra ürünlerini bu kasalarda okutarak paketleme yapmakta ancak muhtemel bir arızada yine market görevlisinden yardım istenmekte.

İşte bu nedenle otomasyon; evet önemli ancak insana en yüksek yatırım yapılmalı ki bu otomasyon en az hata ile en yüksek verimliliği sağlayabilsin.

Endüstri 4.0 olarak çoğu kesim tarafından tamamen makineleşmeye dayalı ve insanı sistemden çekme olarak tanımlanan bu süreci asla yanlış yorumlamamak gerek. **İNSAN**, Endüstri 4.0'ın anahtarıdır.

Evet, işletmenizi ve fabrikalarınızı büyütün, makineleşmeye önem verin, otomasyon sistemlerini güçlendirin, güvenlik sistemlerinizi güçlendirin ama insan kaynağınıza gereken her türlü desteği ve katkıyı sağlayın.

Günümüzde insan kaynağının bu otomasyon sistemine anında adapte olabilecek bilgi ve tecrübesinin olmadığı söylenebilir.

Otomasyon sistemini hızlı ve yeniliklere açık bir yapıda kurmak için yetenekli ve tecrübeli insan kaynağına ihtiyaç var.

Bu yüzden gereken eğitimler verilmeli.

Ülkemizde denetim, vergi ve danışmanlık hizmetleri sağlayan **KPMG**'nin '**İnsan Kaynaklarının Geleceği 2019**' araştırması sonuçlarına göre İnsan Kaynakları (**İK**) yöneticilerinin üçte ikisi, firmalarının dijital çağa ayak uydurmak konusunda bir dönüşüm planı bulunmadığını söylemekte.

Bu araştırma da bize şunu göstermektedir ki dijital çağa adapte olmak ve makineleşebilmek için çalışanlarımızın bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi gerek.

Ancak bu şekilde gelişen teknolojiye ayak uydurabilmek ve kaliteli hizmet üretebilmek mümkün olacak.

KAVRAM OLARAK KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK

Hazal OĞUZ*

Giriş

Kurumlar varlığını sürdürmek ve hedeflerini gerçekleştirmek için hizmet veya ürün sunduğu toplumla iyi ilişkiler geliştirmek zorundadır.

Yalnızca ekonomik açıdan en büyük sorumlulukları olan kurumun ayakta kalabilmesini sağlamak veya yasal yükümlülükleri karşılamayı hedeflemek değil, içinde bulundukları topluma karşı olan sorumluluklarının da yerine getirilmesi gerekmektedir.

Bu doğrultuda kurumsal sosyal sorumluluk toplumla bütünleşmek isteyen kurumların, bu anlamdaki çabaları olarak kabul edilmektedir.

Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri eğitim, çevre, sağlık kültür gibi pek çok alanda gerçekleştirilebilmektedir.

Bu anlamda bu faaliyetlerin birbirleriyle bağlantılı farklı uygulamalardan oluşabileceğini söylemememiz gerekir. Kurumlar bunları gerçekleştirirken, kurumsal imaj ve kurumsal itibara olumlu değerler yüklenilmesini bekler.

1. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Ortaya Çıkışı

1970'li yılların başından beri yaygın olarak kullanılmaya başlanan kurumsal sosyal sorumluluk

**Ticaret Uzmanı, Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü*
hazal.oguz@ticaret.gov.tr

özellikle uluslararası veya evrensel olarak tanımlanan kurumların etkinlikleriyle tüm dünyaya yayılmıştır.

Öte yandan, daha da geriye gidildiğinde 1920-1950 yılları arasını kapsayan dönemde işletmelerin giderek büyümesi, seri üretime geçmelerine neden olmuş böylece üretici ve tüketici arasındaki mesafe giderek artmaya başlamıştır.

İlişkilerde güveni sağlama çabaları baş göstermiştir.

İyi eğitilmiş yöneticilerin yetişmiş olması da kurumların sosyal sorumluluğa önem verme nedenlerinden biri olmuştur.

Bu dönemde sosyal sorumluluk kavramı etkisini arttırmış gibi gözükse de 1929 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik kriz, sosyal sorumluluk projelerini arka plana itmiştir.

İlk kez 1953 yılında Bowen tarafından yayımlanan bir makale ile literatüre giren sosyal sorumluluk terimi iş insanlarının toplumun değer ve amaçlarıyla örtüşen sosyal faaliyetlerle ilgilenmeleri gereği bağlamında değerlendirilmiştir **(Bowen, 1953: 6)**.

Kurumsal sosyal sorumluluk çoğu zaman hayırseverlikle karıştırılmaktadır.

Oysaki hayırseverlik plansız ve kimseye duyurulmadan yapılır, karşılığında bir beklenti yoktur.

Ancak kurumsal sosyal sorumluluk halkla ilişkiler kampanyaları kapsamında gerçekleşen bir olgudur.

Burada toplumun ihtiyaçları ve beklentileri göz önünde bulundurularak planlı ve stratejik adımlarla gerçekleştirilir.

Çeşitli iletişim araçları ile duyurulması önemlidir ve genellikle faaliyetler birkaç yılı içinde barındıran uzun bir zaman diliminde gerçekleştirilir **(Ceylan, 2016)**.

Kurumsal sosyal sorumluluğun kurumlar tarafından ilk ele alındığı dönemlere bakıldığında daha çok iş insanlarının yükümlülükleri, sosyal sorumluluk politikalarını takip etmek, kararları almak veya hedeflemek ve toplumsal değerler açısından beklenen uygulamalarda bulunmak gibi görülmektedir.

Oysa bugün bu kavram, yasal gereksinimleri aşan, etik bir şekilde kanun ve çalışma yönetmeliklerine uyan, işletmelerin iç ve dış paydaşlarına yönelik açık veya net toplumsal sözleşme yapan uygulamalar olarak ele alınabilir.

2. Kurumsal Sosyal Sorumlulukla

Bağlantılı Kavramlar

Bazı noktalarda kurumsal sosyal sorumluluğun literatürde ele alınırken başka kavramlarla birlikte veya eş anlamlı kullanıldığı görülmekle birlikte, bu kavramların arasında küçük nüanslar bulunmaktadır.

• İş etiği

Mal veya hizmet üretiminde, satışında ahlaki ya da etik davranışın önemini ortaya koyan bu kavram kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ile karıştırılmamalıdır.

Kurumsal sosyal sorumluluk, kurumların paydaşları nasıl tanımladığı ve faaliyetlerinin paydaşlar üzerindeki etkisinin belirlenmesi, ölçülmesi ve raporlanması gerektiği üzerine odaklanır.

İş etiği kavramı, ticari faaliyetlerin ahlaki özellikleri için kullanılan bir terimdir.

Belirli bir zaman diliminde evrensel kabul görmüş ya da belirli bir toplumda geçerliliği olan ahlaki değerler/normlar çerçevesinde iş yaşamına ait çevresel faktörlerle etkileşime açık her türlü davranışa yön verecek ahlaki yargılar geliştirme ve uygulama biçimi olarak ifade edilebilecek iş etiği, doğruyu ve yanlışlığı veya iyiyi veya kötüyü gösteren ahlaki kurallarla, standartlarla ilgili çalışmalardır.

Bir şirketin iş fonksiyonları tanımlanırken, tüm çalışanların kabul edilebilir bir şekilde hareket etmesini sağlamak için kullanılan ahlaki ilkeleri temsil eder.

Sosyal sorumluluk kavramı daha genel bir perspektiften ele alırken, iş etiği daha çok bir alt alan/disiplin olarak görülmektedir.

Bu iki kavram arasındaki temel farklara bakarsak, toplum için iyi ancak işletmeler için iyi olmayan bazı olgular vardır ve sosyal sorumluluğun kendisini gösterdiği yer burasıdır.

Bir de işletmeler için iyi ancak toplum için iyi olmayan işler vardır ve iş etiği de bu noktada gelmektedir. Diğer yandan, sosyal sorumluluk topluma karşı bir politika ya da yükümlülüktür, iş etiği ise vicdan üzerine kuruludur.

• Sürdürülebilir kalkınma

Ekonomik, çevresel ve sosyal yaklaşımlar çerçevesinde insanların günlük yaşam ihtiyaçları ile doğal kaynakların sürdürülebilir oluşu arasında denge gözetilmesi anlamına gelen sürdürülebilir kalkınma ile kurumsal sosyal sorumluluk arasında birbirini bütünüleyen ve destekleyen bir ilişkiden söz etmek mümkündür.

Kendilerini yaşadıkları çevreye ve dünyaya karşı sorumlu hisseden işletmeler seçtikleri sosyal sorumluluk projeleri ile kendi ülkelerinde veya dünyada sürdürülebilir kalkınmayı desteklemektedirler.

Sürdürülebilir kalkınma dünyadaki doğal kaynakların ihtiyaçtan fazla kullanımını önleyerek iyileştirmek, dünya vatandaşlarının hayat kalitesini arttırmak ve ekonominin iyileşmesine hizmet vermeye odaklanmaktadır.

Bu kavram artık sadece çevresel faaliyetlerle sınırlandırılmamakta, yoksulluğun azaltılması ve yaşam kalitesinin artırılması ile ilgili yapılacak her türlü çalışma da sürdürülebilir kalkınma kapsamında değerlendirilmektedir.

1992 yılında Rio'da gerçekleştirilen Dünya Zirvesinde temelleri atılan bu yaklaşım çevresel boyutun yanı sıra sürdürülebilir kalkınmada sosyal boyutun da öne çıkmasını sağlamıştır.

İşte bu yüzden özellikle Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (**UNDP**) iklim değişikliği, yenilenebilir enerji, su yönetimi, korunan alanlar gibi çeşitli alanlardaki projeleri destekleyerek çevresel bozulmanın durdurulması konusunda adımlar atmaktadır.

Bu gibi çalışmalar kurumların paydaşlarına karşı bir sorumluluğu olduğu gibi, günümüzde, kurumun itibarı açısından da çok önemli bir etken olarak görülmeye başlanmıştır.

• Kurumsal yönetim

Küçük ve büyük ortaklar, yönetim kurulu, üst yönetim ve çalışanlar arasındaki ilişkiyi kapsayan bu kavram kurumsal güvenin temelini oluşturmaktadır.

Kurumsal yönetim, adil, saydam, hesap verme ve sorumluluklar başta olmak üzere tüm kuralların iyi tanımlandığı, kurumsal verimliliğin artırılmasına yönelik bir anlayış olarak kabul edilmektedir.

Bu anlayış ile işletmeler kendi sorumluluklarının bilincinde verimliliklerini artırarak, ortaklarının elindeki hisselerin değerini artırabilir ve bu süreçte ilişkide bulundukları tüm kişi ve kuruluşlarla olan ilişkilerini yasalara ve ahlaki değerlere uygun yürütülebilirler **(Tekin, 2003)**.

Bununla birlikte, küresel çerçevede gerçekleştirilen şirket birleşmelerini güvenceye almak ve ekonomik buhranlara karşı güvenli bir alanda yer almak isteyen kurumların kurumsal yönetime önem verdikleri görülmektedir.

Bu ihtiyaçlardan doğan şekilde Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, ya da İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı **(OECD)** kapsamında “Kurumsal Yönetişim İlkeleri” çalışması yapılmış ve 1999 yılında aşağıdaki ilkeler yayınlanmıştır:

- Hissedar haklarının korunması
- Hissedarlara eşit davranılması
- Diğer menfaat gruplarının rolleri
- Kamunun aydınlatılması ve saydamlık
- Yönetim kurulunun görev ve sorumluluğu.

• Kurumsal vatandaşlık

Geçtiğimiz on yıllık süreçte kurumsal sosyal sorumluluk kavramının yanı sıra giderek daha fazla dillendirilmeye başlanan kurumsal vatandaşlık kavramını görmekteyiz.

Kurumsal sosyal sorumluluk ya da işletme etiği ile bağlantılı ancak daha çok kurumun algılanışı ile ilgili bir kavram olan kurumsal vatandaşlık, zorlamalardan bağımsız, yasal düzenleme, vergi indirimi gibi güdülerden ayrı olarak örgütün kendi gönüllü çabalarını ifade etmek için kullanılmaktadır.

Kurumun toplumsal düzlemde sorumluluk alması ve faaliyetleri sırasında yerel, ulusal, uluslararası düzenlemelere bağlı ve etik ilkelere uygun davranması kurumsal vatandaşlığın temel ilkeleridir **(Bulduklu, 2015)**.

Kurumsal vatandaşlık yalnızca kurum ve çalışanları arasında değil paydaşlar arasındaki ilişki olarak da tanımlanmaktadır.

Carroll (1998) kurumsal vatandaşlıktan beklentileri dört bileşen altında belirlemiştir:

- Karlılığı sağlamak
- Kanunlara uymak

- Etik davranma taahhüdü vermek
- Hayırseverlik yoluyla geri vermek.

• Kurumsal hesap verme sorumluluğu

Modern yönetim ve hesap verme sorumluluğu kavramları üzerindeki gelişmeler, hesap verme sorumluluğunu siyasal, yönetsel ve vatandaş boyutları şeklinde ortaya çıkarmaktadır (**Boyle, 2001: 7**).

Kurumsal hesap verme sorumluluğu, kurumsal sosyal sorumluluk kavramından farklı olarak kurumların sorumluluklarına yönelik açıklama, ispat veya hareketlerini raporlama görevine işaret eder.

Diğer taraftan, kurumsal hesap verebilirlik kurumun operasyonlarını kontrol etmek için bir kurum tarafından geliştirilen beceri olarak tanımlanabilecektir.

Yönetimde şeffaflığı sağlayabilmek için etkili ve iyi işleyen hesap verme süreçlerine; hesap verme süreçlerinin etkili ve iyi işlemesi için de açık ve şeffaf mali politikalara ihtiyaç vardır.

Bu nedenle sağlam bir hesap verme yükümlülüğü şeffaflığı sağlamanın vazgeçilmez bir aracı; şeffaflık da hesap verme yükümlülüğünü yerine getirebilmenin olmazsa olmaz bir ön koşuldur (**Gören, 2000:122**).

Kurumsal sosyal sorumluluk kapsamında faaliyet gösteren kurumlar, hem sorumluluklarını yerine getirdiğini ispat etmek için hem de bu yolla kurumsal sosyal sorumluluk kavramından fayda elde etmek için sosyal denetim ve etik denetim kavramlarına büyük önem vermektedir.

Sonuç

Kurumsal sosyal sorumluluk, kurumların çeşitli etkinlikler ve uygulamalarla, kurumun bu eylemlerinden etkilenecek olan tüm hedef kitesine yönelik, çevresel, ekonomik ve sosyal açıdan yarattığı olumsuz etkileri azaltacak ya da hem kurumun hem de toplumun gelişimine katkı sağlayacak hamleleri planlaması, yürütmesi ve sonuçlarını paylaşması olarak tanımlanabilir.

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı yazında ve uygulamalarda ele alınırken farklı diğer kavramlarla eş anlamlı ya da birbiri yerine kullanıldığı ölçüde başka terimlere rastlanmaktadır.

Kurumsal sosyal sorumluluk yerine sosyal sorumluluk ya da kurumsal sorumluluk gibi terimler kullanıldığında eş anlamlı almak mümkündür.

Ne var ki, iş etiği, sürdürülebilir kalkınma, kurumsal vatandaşlık, kurumsal yönetim veya kurumsal hesap verilebilirlik gibi terimlerle birbirini bütünleyen ya da destek olan uygulamaların varlığına rağmen, aralarında farklar görülmektedir.

Kurumsal sosyal sorumluluğun firmalara katkıları, kurumsal itibar gelişimine katkı, daha iyi risk yönetimi, çalışan bağlılığının gelişimine katkı, daha iyi pazar pozisyonu ve rekabet gücü, maliyetlerde düşüş, daha güçlü tedarik zinciri, toplumla daha güçlü ilişkiler ve paydaşlarla daha güçlü ilişkiler olarak sayılabilecektir.

Kurumsal sosyal sorumluluk iletişimi marka iletişiminden farklı olarak satış odaklı olarak değil kurumsal itibar odaklı gerçekleştirilir.

Kurumsal sosyal sorumluluk alanında gerçekleştirilen proje ve etkinliklerin toplumla paylaşılmasında ticari kaygıdan önce kurum itibarının desteklenmesi öne çıkarılmalı ve satış ve bilinirlik alanında kısa vadeli sonuçlar beklenmemelidir.

Bu iletişim içeriği etkinlik temelli olmaktan daha çok sorunların çözümüne katkı sunacak çıktılardan oluşturulur.

Kurumsal itibarın gelişimi emek ve tutarlı yaklaşım gerektiren orta ve uzun vadeli bir süreçtir.

Kaynakça

Bowen, H. (1953). Social responsibility of the businessman. New York: Harper & Row.

Boyle, R. (2001). Government and Accountability in the Irish Civil Service. Committee for Public Management Research Discussion Paper 6.

Bulduklu, Y. (2015). Kurumsal Vatandaşlığın Kurum İmajı Üzerindeki Etkisi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 17(1), 1-20.

Carroll, A. (1998). The Four Faces of Corporate Citizenship. Business and Society Review. 100(101): 1-7.

Ceylan, R. (2016). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Nedir?. <https://pazarlamaitisimi.com/kurumsal-sosyal-sorumluluk-nedir/> adresinden elde edildi.

Gören, İ. (2000). Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması ve Denetim. Tülay Arın, Necdet Kesmez ve İhsan Gören, Parlamento ve Sayıştay Denetimi, İstanbul: TESEV Yayınları.

Tekin, A. (2003). Kurumsal Yönetişim (Corporate Governance) Hakkında. Ekonomistler Bülteni. <http://www.angelfire.com/ok4/aligunertekin/200304CGHk.pdf> adresinden elde edildi.

